

Michał Głowacz*, Marcin Szpila**

Wyniki ratowniczych badań przeprowadzonych na wielokulturowym stanowisku w Łowcach, stan. 17, gm. Chłopice, pow. jarosławski

Results of rescue excavations carried out at the multicultural site in Łowce, site 17, Chłopice commune, Jarosław district

This article presents the results of rescue excavations carried out in 2018 at the multicultural archaeological site Łowce 17, Jarosław district, in the Podkarpackie Voivodeship. The site is situated on the extreme promontory of the loess lobe, extending at an altitude of 210 m above sea level. From the south, it is surrounded by the Łęg Rokietnicki River. Its riverbed runs through the valley, located 10 m below the site. Subsequently groups of features were presented according to their probable function and then results of the analysis of artefacts were shown, discovered both in the cultural layer and feature fills. The archaeological exploration extended on the area of 1 are. As a result, 20 features were unearthed and numerous artefacts were obtained. Three chronological, cultural levels were distinguished at the site: the Funnel Beaker culture, the Mierzanowice culture and the Tarnobrzeg Lusatian culture.

KEY WORDS: settlement, late Bronze Age, early Iron Age, Funnel Beaker culture, Mierzanowice culture, Tarnobrzeg Lusatian culture
Submission: 27.09.2019; acceptance: 07.10.2019

WSTĘP

Stanowisko nr 17 w Łowcach (AZP 105–83/79) znajduje się na wschodnim krańcu Podgórze Rzeszowskiego (ryc. 1), a jego współrzędne geograficzne to N: 49° 56' 28,11" E: 22° 41' 32,85". Ulokowane jest na krańcowym cyplu płata lessowego, rozciągającego się na wysokości 210 m n.p.m. Od południa okala je rzeka Łęg Rokietnicki. Jej koryto rozlewa się w dolinie usytuowanej 10 metrów poniżej stanowiska.

Stanowisko to odkrył Sławomir Kadrow w 1991 roku. W trakcie prowadzonej przez tego badacza prospekcji powierzchniowej odnotowano kilkadziesiąt fragmentów ceramiki kultury pucharów lejkowatych (w tym fragmenty charakterystyczne) oraz materiały krzemienne. Ponadto, wyróżniono kilkanaście ułamków ceramiki kultury przeworskiej oraz pojedyncze zabytki wczesnośredniowieczne.

Ponowne badania powierzchniowe na stanowisku zostały przeprowadzone w październiku 2016 roku przez Dariusza Króla, Michała Głowacza, Łukasza Sarkowicza i Iwonę Król z Instytutu Archeologii UR w ramach projektu *Skołoszów, stan. 7 – miejsce obrzędowe z neolitu i wczesnej epoki brązu*, dofinansowanego ze środków MKiDN. Natrafiono wówczas na bardzo liczne materiały ceramiczne kultury pucharów lejkowatych (260 fragmentów) i na materiały kultury mierzanowickiej (14 fragmentów), kultury łużyckiej (12 fragmentów) oraz kultury przeworskiej (39 fragmentów). Podczas badań odkryto też 3 siekiery krzemienne, które zdaniem Andrzeja

Pelisiaka należy interpretować jako zabytki kultury ceramiki sznurowej, pochodzące ze zniszczonego kurhanu.

W sierpniu 2018 roku przeprowadzone zostały ratownicze badania wykopaliskowe¹. Wytyczono wówczas wykop o powierzchni 1,5 ara, jednakże ze względu na duże nagromadzenie obiektów oraz niedostateczną ilość środków i czasu przebadano obszar o powierzchni jednego ara. Po usunięciu warstwy humusu o miąższości około 40 cm podjęto eksploatację warstwy akumulacyjnej, w obrębie której zlokalizowano liczny materiał ceramiczny, łączony z kulturą pucharów lejkowatych (dalej KPL), kulturą amfor kulistych (dalej KAK), kulturą mierzanowicką (dalej KM) i tarnobrzeską kulturą łużycką (dalej TKŁ), nieliczne przedmioty krzemienne i kamienne oraz żelazną siekierkę/ciosło. Tuż pod warstwą kulturową znajdował się calec, w którym rysowały się obiekty. Łącznie zarejestrowanych zostało 20 obiektów.

Wykop eksplorowano warstwami mechanicznymi o miąższości 10 bądź 20 cm. Wykonywano planografię zabytków zarówno rejestrowanych w warstwach akumulacyjnych, jak i w obiektach.

¹ Badania objęły teren działki nr 545/15; zrealizowane zostały na mocy umowy nr 3/A/2018 zawartej dnia 10 sierpnia 2018 r. pomiędzy Beatą Kot, Podkarpackim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Przemysłu a Uniwersytetem Rzeszowskim.

* mychajlo8@gmail.com

** marcin.szpila@wp.pl

Ryc. 1. Łowce, stan. 17, pow. jarosławski, woj. podkarpackie. Satelitarne zdjęcie obszaru
 Fig. 1. Łowce, site 17, Jarosław district, Podkarpackie Voivodeship. A satellite image of the area

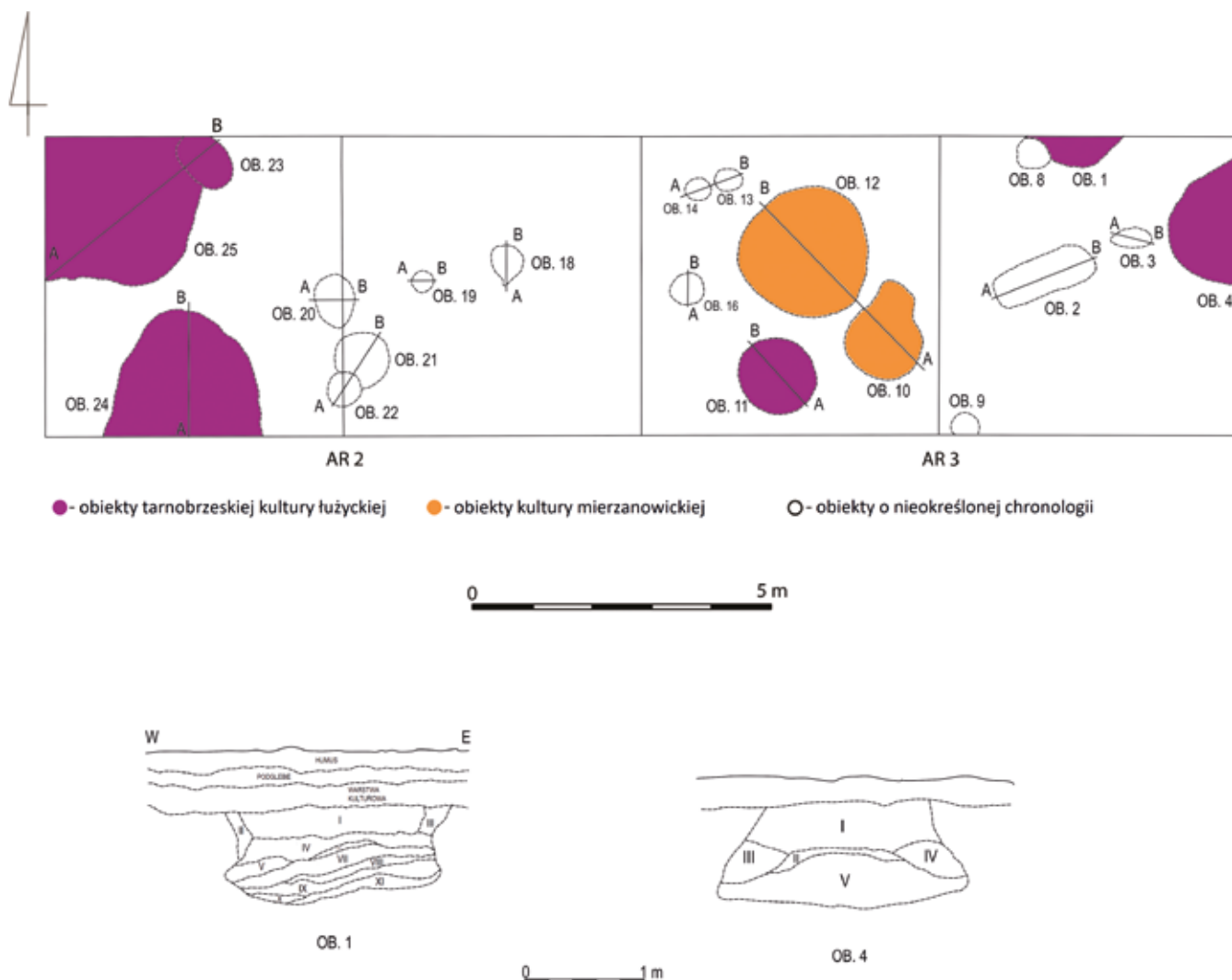
CHARAKTERYSTYKA OBIEKTÓW

W trakcie badań, po eksploracji warstwy kulturowej wydzielono 20 obiektów nieruchomych (ryc. 2). Wśród nich znalazły się trzy jamy (obiekty nr 1, 4, 12), których kształty w rzucie poziomym i w przekroju poprzecznym oraz cechy mierzalne pozwalają zakwalifikować je do grupy obiektów trapezowatych (Kadrow 1991). Z pewnością pełniły one funkcję jam zasobowych, a ich wielowarstwowe wypełnienia wskazują na długi i naturalny proces zasypywania (ryc. 2, 3) (Kadrow 1991). W profilu obiektu nr 12 wyraźnie rysuje się niecka zasypiskowa oraz kilkuwarstwowy stożek zasypiskowy. Na poziomach 0–10 oraz 10–30 cm, widoczne są skupiska polepy, co często bywa interpretowane jako relikty zadaszenia (Górski 2015). Oczywiście jamy tego typu musiały posiadać instalację pełniącą funkcję dachu/okapu (Kadrow 1991). W obiekcie nr 12 przeważająca ilość polepy skumulowana była w obrębie stożka, co może być świadectwem zaważenia się takiego zadaszenia we wczesnym etapie procesu kumulacji materiału wypełniskowego i zdeponowaniem go w obrębie stożka. Wielokwarstwowy stożek zasypiskowy wystąpił również w obiekcie nr 1, natomiast w obiekcie nr 4 uformowany został przez jedną warstwę. Niecka stropowa w obydwu przypadkach była słabo wyróżniona, a do koncentracji polepy doszło w ich wyższych partiach. We wszystkich trzech obiektach zaobserwo-

wać można warstwy powstałe w wyniku obrywów lessowych przy ściankach obiektów, charakterystyczne dla tego typu jam gospodarczych.

Po wykonaniu kolejnego podczyszczenia warstwy, w obrębie której wydzielone zostały obiekty, okazało się, że jama nr 12 była przecięta przez obiekt nr 10. Był on stosunkowo płytki i posiadał prostokątny kształt profilu, co pozwala przypisać mu funkcję stopnia/schodka prowadzącego do „piwniczki”.

Wśród wydzielonych znalezisk nieruchomych zlokalizowano 15 jam nieckowatych, przy czym dwóm z nich (obiekty nr 11 i 24) można przypisać charakter *stricte* gospodarczy. Ze względu na formę oraz fakt akumulacji materiału kostnego i ceramicznego w dolnych partiach, obiekt nr 11 należałoby uznać za jamę śmietnikową. W przypadku obiektu nr 24 morfologia oraz bliskie sąsiedztwo ziemianki mogą świadczyć o funkcjonowaniu tej jamy jako dołu na odpady, przy czym rozkład zabytków ruchomych jest odmienny niż w obiekcie 11. Należy również zwrócić uwagę na stosunkowo duże ilości polepy w części stropowej, które często bywają oznaką funkcjonowania zadaszenia, umieszczonego głównie nad jamami zasobowymi. Obiekt 24 jedynie częściowo mieścił się w granicy badań, przez co nie został całkowicie wyeksplorowany. Określenie jego funkcji na tym etapie badań jest utrudnione.

Ryc. 2. Łowce, stan. 17, pow. jarosławski, woj. podkarpackie. Plan wykopu oraz profile obiektów nr 1 i 4
 Fig. 2. Łowce, site 17, Jarosław district, Podkarpackie Voivodeship. A outline of the trench as well as plans and profiles of features No. 1 and 4

Wśród obiektów nieckowatych wydzielono siedem (8, 9, 13, 14, 16, 19, 22), których forma, wymiary i rodzaj wypełni-ska pozwalają określić je jako dołki posłupowe. Trzy z nich (13, 14, 16) znajdują się w odległości kilkudziesięciu centymetrów od jamy nr 12. Lokowanie słupów w bliskim otoczeniu jam trapezowatych sugeruje utworzenie zadaszenia nad tymi obiektami (Jarosz 2015). Funkcja pozostałych obiektów nieckowatych jest trudna do określenia.

Interesującym odkryciem jest obiekt TKŁ nr 25 (zlokalizowany częściowo poza zakresem badań), który zarówno w rzucie poziomym, jak i w profilu posiadał kształt prostokąta, a jego głębokość wynosiła 50 cm. Forma obiektu oraz ilość i rodzaj zalegającego w nim materiału wskazują na charakter mieszkalny. Ponadto w jednym z profili można zaobserwować znaczne przegłębienie, które może stanowić pozostałość po konstrukcji nośnej ziemianki (ryc. 5).

ANALIZA CERAMIKI

KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH

Wyniki badań powierzchniowych, przeprowadzonych na terenie stanowiska, zasugerowały istnienie osady KPL w południowej jego części. Nie odnotowano obiektów nieruchomych tej kultury, a nieliczny materiał „pucharowy” znaj-

dował się w warstwie akumulacyjnej oraz na złożu wtórnym, w obiektach nr 12 i 25. Łącznie pozyskano 8 fragmentów ceramiki naczyniowej tej kultury.

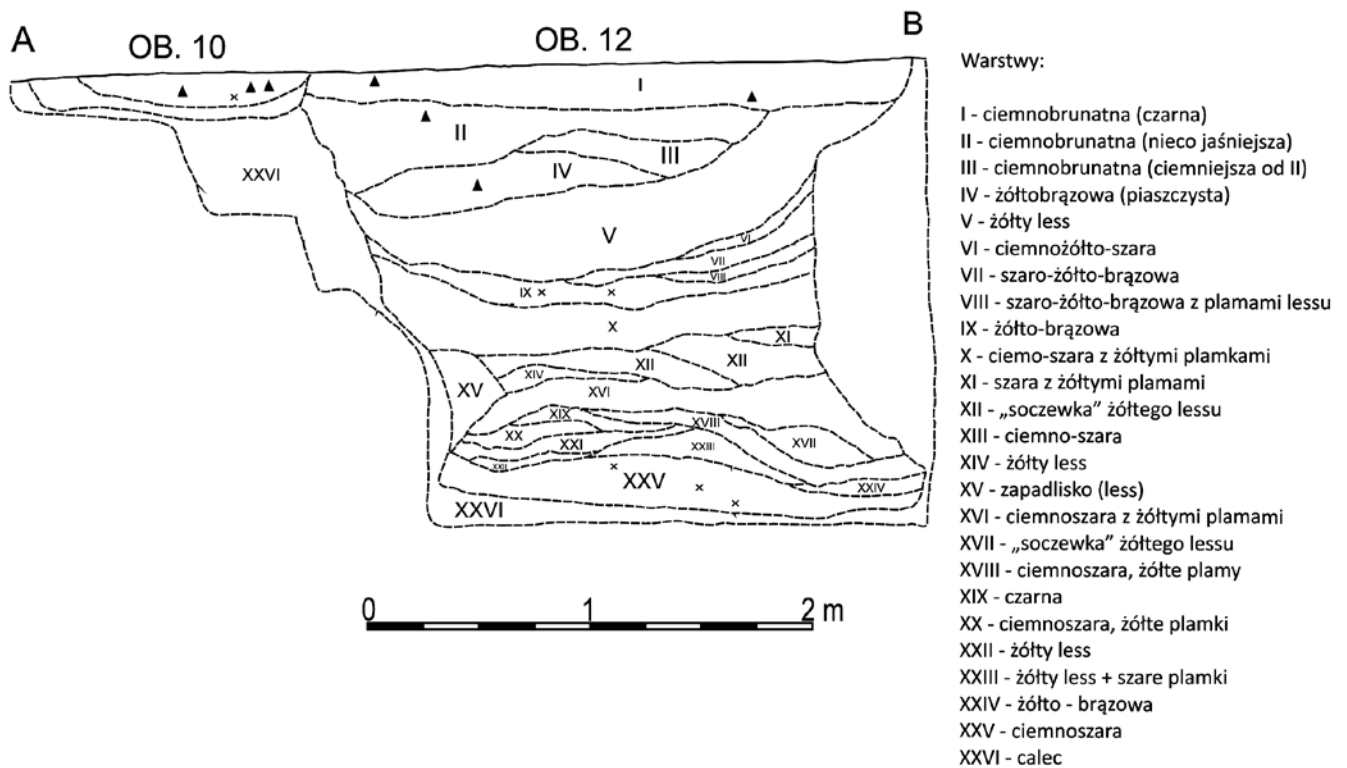
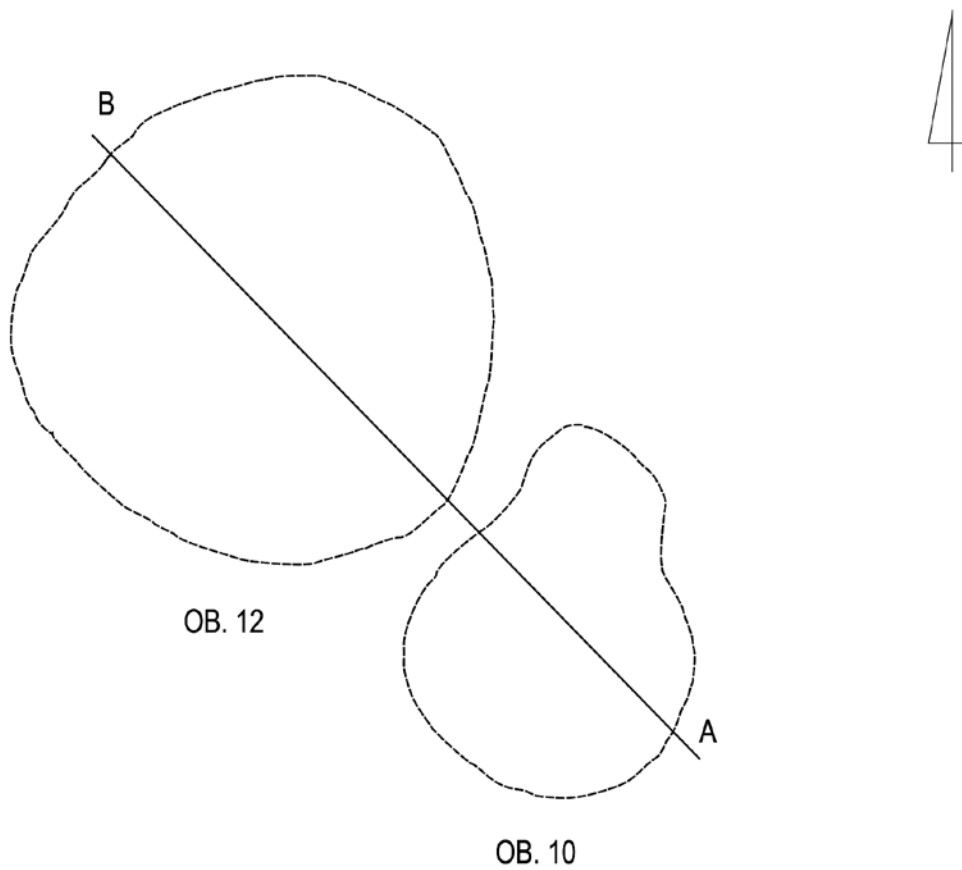
Powierzchnia tych naczyń była przeważnie gładka lub – w mniejszym stopniu – lekko mączysta, o zabarwieniu ciemnobrunatnym lub ciemnoszarym. Na fragmencie wylewu, pochodzącego z obiektu 25, widoczna jest pozostałość powierzchni

Łowce, pow. jarosławski, stan. 17. Charakterystyka odkrytych obiektów

Łowce, Jarosław district, site 17. Characteristics of uncovered features

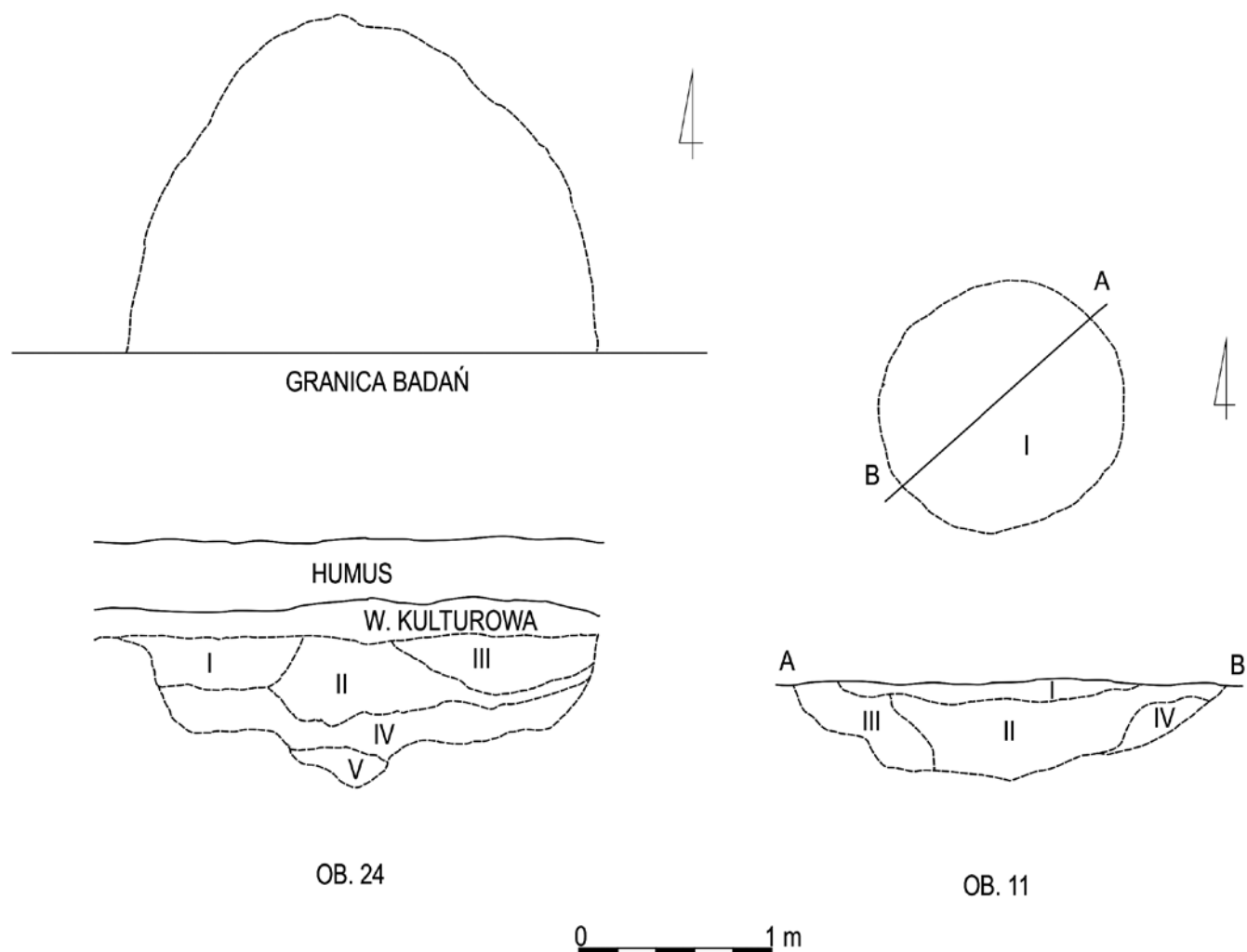
Nr ob.	Lokalizacja	Kształt w rzucie poziomym	Kształt profilu	Wymiary: rzut poziomy / głębokość	Rodzaj wypełniska	Funkcja	Materiał ruchomy	
1	Ar 3, ćw C	owalny	trapezowaty	szer. 165 cm / 80 cm	wielowarstwowe	jama zasobowa	Poz. 60–80	24 fragm. ceramiki, okruch krzemienny, polepa o wadze 5 g.
2	Ar 3, ćw C	prostokątny	wannowaty	170×65 cm / 25 cm	jednolite	nieokreślona	2 fragm. ceramiki	
3	Ar 3, ćw C	owalny	nieckowaty	70×35 cm / 22 cm	jednolite	nieokreślona	brak	
4	Ar 3, ćw C	owalny	trapezowaty	szer. 215 cm / 90 cm	warstwowe	jama zasobowa	poz. 0–10	1 fragm. ceramiki, polepa o wadze 11 g
							poz. 10–20	4 fragm. ceramiki, polepa o wadze 47 g
							poz. 20–40	6 fragm. ceramiki
							poz. 50–70	7 fragm. ceramiki, 4 kości zw., polepa o wadze 4 g
8	Ar 3, ćw C	owalny	nieckowaty	60×52 cm	jednolite	dołek posłupowy	brak materiału	
9	Ar 3, ćw C	owalny	nieckowaty	szer. 45 cm / 20 cm	jednolite	dołek posłupowy	brak materiału	
10	Ar 3, ćw D	owalny	nieckowaty	170×125 cm / 20 cm	dwuwarstwowe	schodek/ stopień prowadzący do jamy nr 12	poz. 0–10	6 fragm. ceramiki, okruch krzemienny, polepa
11	Ar 3, ćw D	owalny	nieckowaty	130×125 cm / 50 cm	warstwowe	jama śmietniskowa ?	poz. 0–10	3 fragm. ceramiki, polepa
							poz. 10–30	7 fragm. ceramiki, 8 kości zw., polepa
							poz. 30–50	13 fragm. ceramiki, 1 okruch krzemienny, 3 kości zw., polepa
12	Ar 3, ćw D	owalny	trapezowaty	220×210 cm / 205 cm	wielowarstwowe	jama zasobowa	poz. 0–10	14 fragm. ceramiki, 2 okruchy krzemienne, fragm. topora kamiennego, 3 kości zw., polepa o wadze 61 g
							poz. 10–30	9 fragm. ceramiki, okruch krzemienny, odłupek krzem., 5 kości zw., polepa o wadze 23 g
							poz. 30–50	4 fragm. ceramiki, polepa
							poz. 50–70	5 fragm. ceramiki, 2 kości zwierzęce

Nr ob.	Lokalizacja	Kształt w rzucie poziomym	Kształt profilu	Wymiary: rzut poziomy / głębokość	Rodzaj wypełniska	Funkcja	Materiał ruchomy	
							poz. 70–90	3 fragm. ceramiki, 5 kości zwierzęcych
							poz. 90–110	1 fragm. ceramiki, 9 kości zwierzęcych, polepa o wadze 30 g
							poz. 110–200	115 kości zwierzęcych, polepa o wadze 160 g, kamień
13	Ar 3, ćw. D	owalny	nieckowaty	45 × 40 cm / 20 cm	jednolite	dołek postłupowy	brak	
14	Ar 3, ćw. D	owalny	nieckowaty	40 × 38 cm / 15 cm	jednolite	dołek postłupowy	brak	
16	Ar 3, ćw. D	owalny	nieckowaty	50 × 60 cm / 20 cm	jednolity	dołek postłupowy	brak	
18	Ar 2, ćw. C	owalny	nieckowaty	70 × 50 cm / 18 cm	jednolity	nieokreślona	brak	
19	Ar 2, ćw. C	owalny	nieckowaty	38 × 37 cm / 10 cm	jednolity	dołek postłupowy	brak	
20	Ar 2, ćw. C/Ar 2, ćw. D	owalny	nieckowaty	90 × 70 cm / 28 cm	jednolity	nieokreślona	brak	
21	Ar 2, ćw. C/Ar 2, ćw. D	owalny	nieckowaty	90 × 90 cm / 15 cm	jednolity	nieokreślona	brak	
22	Ar 2, ćw. C/Ar 2, ćw. D	owalny	nieckowaty	55 × 55 cm / 10 cm	jednolity	dołek postłupowy	brak	
23	Ar 2, ćw. D	owalny	nieckowaty	105 × 70 cm / 15 cm	jednolity	nieokreślona	4 fragm. ceramiki, odłupek krzemienisty, 3 fragm. kości	
24	Ar 2, ćw. D	owalny	nieckowaty	szer. 256 cm / 95 cm	warstwowy	jama śmietniskowa?	poz. 0–20	14 fragm. ceramiki, polepa o wadze 195 g
							poz. 20–40	polepa o wadze 44 g
							poz. 40–60	polepa o wadze 32 g
							poz. 60–90	2 fragm. ceramiki, odłupek krzem.
25	Ar 2, ćw. D	prostokątny	wannowaty	150 × 180 cm / 50 cm	jednolity	półziemianka	poz. 0–20	35 fragm. ceramiki, 2 kości zwierzęce
							poz. 20–40	37 fragm. ceramiki, 2 kości zwierzęce, polepa o wadze 219 g
							poz. 40–60	49 fragm. ceramiki, odłupek krzemienisty, 9 kości zwierzęcych, kamienne żarno
							poz. 60–80	4 fragm. ceramiki, polepa o wadze 50 g

Ryc. 3. Łowce, stan. 17, pow. jarosławski, woj. podkarpackie. Plany i profile obiektów nr 10 i 12

Fig. 3. Łowce, site 17, Jarosław district, Podkarpackie Voivodeship. Plans and profiles of features No. 10 and 12

Ryc. 4. Łowce, stan. 17, pow. jarosławski, woj. podkarpackie. Plany i profile obiektów nr 11 i 24 (profil E–W)
 Fig. 4. Łowce, site 17, Jarosław district, Podkarpackie Voivodeship. Plans and profiles of features No. 11 and 24 (profile E–W)

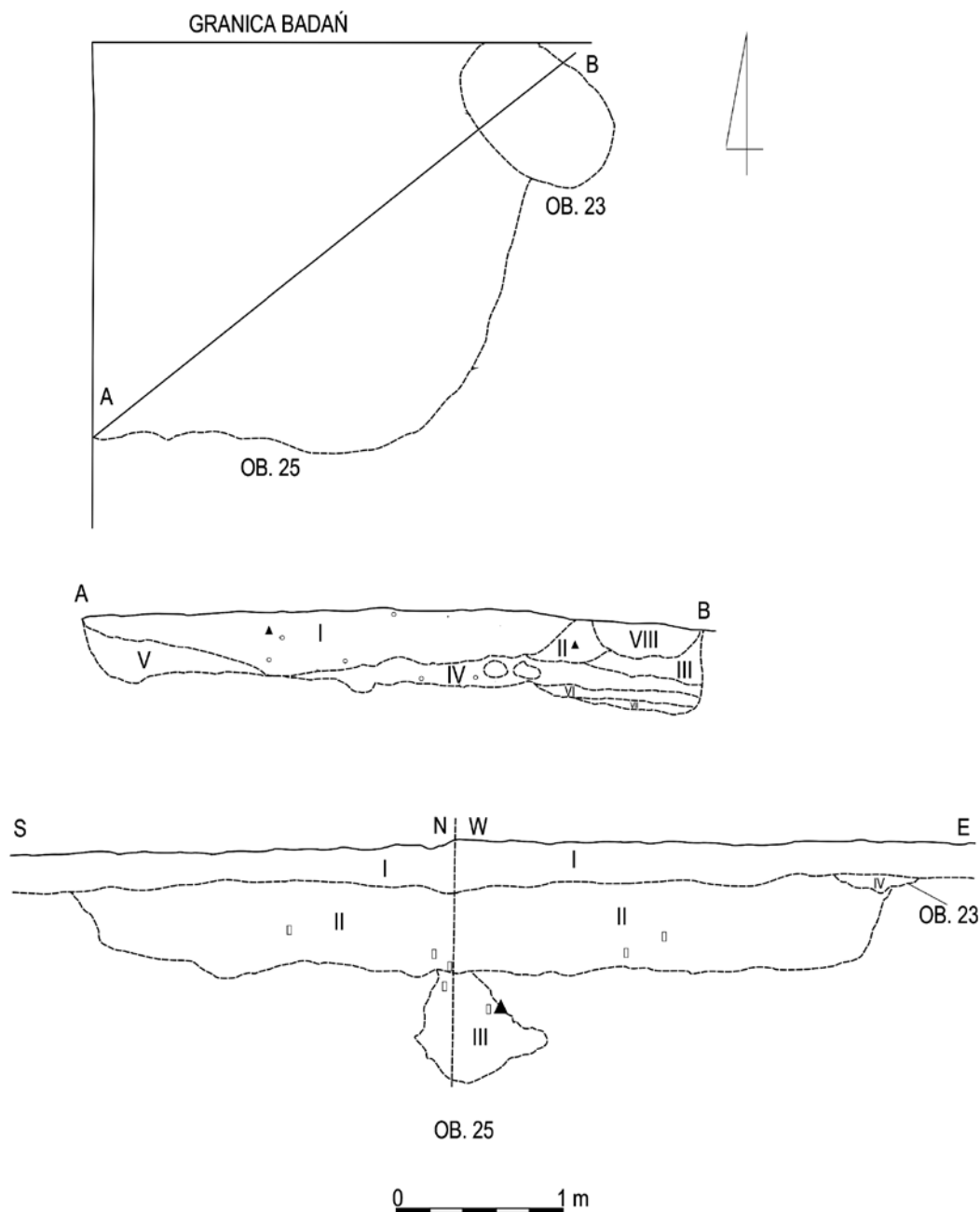
angobowanej. W masie ceramicznej wszystkich ułamków zaobserwować można niewielką ilość domieszki drobnych grudek szamotu oraz niewielką ilość ziaren piasku, który mógł być naturalnym składnikiem gliny.

Cechy morfologiczne fragmentów naczyń określone zostały w oparciu o typologię naczyń opracowaną przez Aleksandra Koşkę (1981). W zbiorze wyróżniono sześć wylewów pucharów, jeden wylew garnka oraz fragment trudny do scharakteryzowania. Dwa z wylewów charakteryzuje ornament pojedynczego rzędu odcisniętego słupka, wykonanego tuż pod ich krawędzią (ryc. 10:5). Taka stylistyka występuje w prawie wszystkich stadiach i na całym obszarze rozwoju KPL (Gurba 1989, 217; Kukawka 2010; Stempin 1995, 25; Rzepecki 2004, 50; Włodarczyk 2006, 32; Nowak 2009; Rybicka et al. 2014), również w grupie południowo-wschodniej.

Kolejne dwa fragmenty wylewów posiadają poziomą, dookólną listwę plastyczną, zdobioną pionowymi nacięciami (ryc. 8:5, ryc. 14:1). Tego typu stylistykę zdobniczą zaobserwowano np. w Leźnicy, stan. Czub, obwód wołyński (Rybicka et al. 2019), w Pawłosiowie, stan. 52, pow. jarosławski (Rybicka et al. 2014) i Zawarży, pow. pińczowski (Kulczycka-Leciejewiczowa 2002).

Ciekawym elementem w zbiorze zabytków KPL jest fragment szyjki pucharu z zachowanym wylewem i przejściem w brzusec (ryc. 6:1), ozdobiony trzema poziomymi, przykrawędnymi odciskami sznura, przerywanymi dwoma segmentowo rozmieszczonymi, pionowymi odciskami podwójnego, prostokątnego stempla. Materiały o podobnej stylistyce wystąpiły np. na stanowisku 1 w Radziejowie Kujawskim, pow. radziejowski (Rybicka 1991), w Nowej Hucie, pow. krakowski (Rybicka 2004) i Leźnicy (Rybicka et al. 2019, fot. 5:A). Geneza i rozwój stylistyki sznurowej w kulturze pucharów lejkowych od dawna stanowi temat dyskusji (Koško 1988; Rybicka 1991; Koško, Szmyt 2010). Trójpasmowy dookólny odcisk sznura znany jest między innymi z Brześcia Kujawskiego, pow. włocławski (Grygiel 2016), Mirocina, pow. przeworski (Sznajdrowska, 2016, tabl. XX:2), Pawłosiowa, stan. 52 (Rybicka et al. 2014, 221), Leźnicy (Rybicka et al. 2019, fot. 5:A), a materiały zdobione tym rodzajem ornamentu należy umieścić w przedziale czasowym 3500 – 3200 BC.

Wśród materiałów z Łowiec znalazł się również nieornamentowany fragment szyjki pucharu z widocznym przejściem w brzusec (ryc. 7:8) oraz nieornamentowany fragment naczynia garnkowego (ryc. 14:2).

Ryc. 5. Łowce, stan. 17, pow. jarosławski, woj. podkarpackie. Plan i profile obiektu nr 25
 Fig. 5. Łowce, site 17, Jarosław district, Podkarpackie Voivodeship. Plan and profiles of feature No. 25

W przypadku materiałów „pucharowych” ze stanowiska 17 w Łowcach trudno jest precyzyjnie określić ich chronologię względną. Niemniej jednak cechy stylistyki pozwalają je łączyć z młodszymi etapami klasycznej fazy grupy południowo-wschodniej kultury pucharów lejkowatych (Włodarczak 2006; Rybicka et al. 2019).

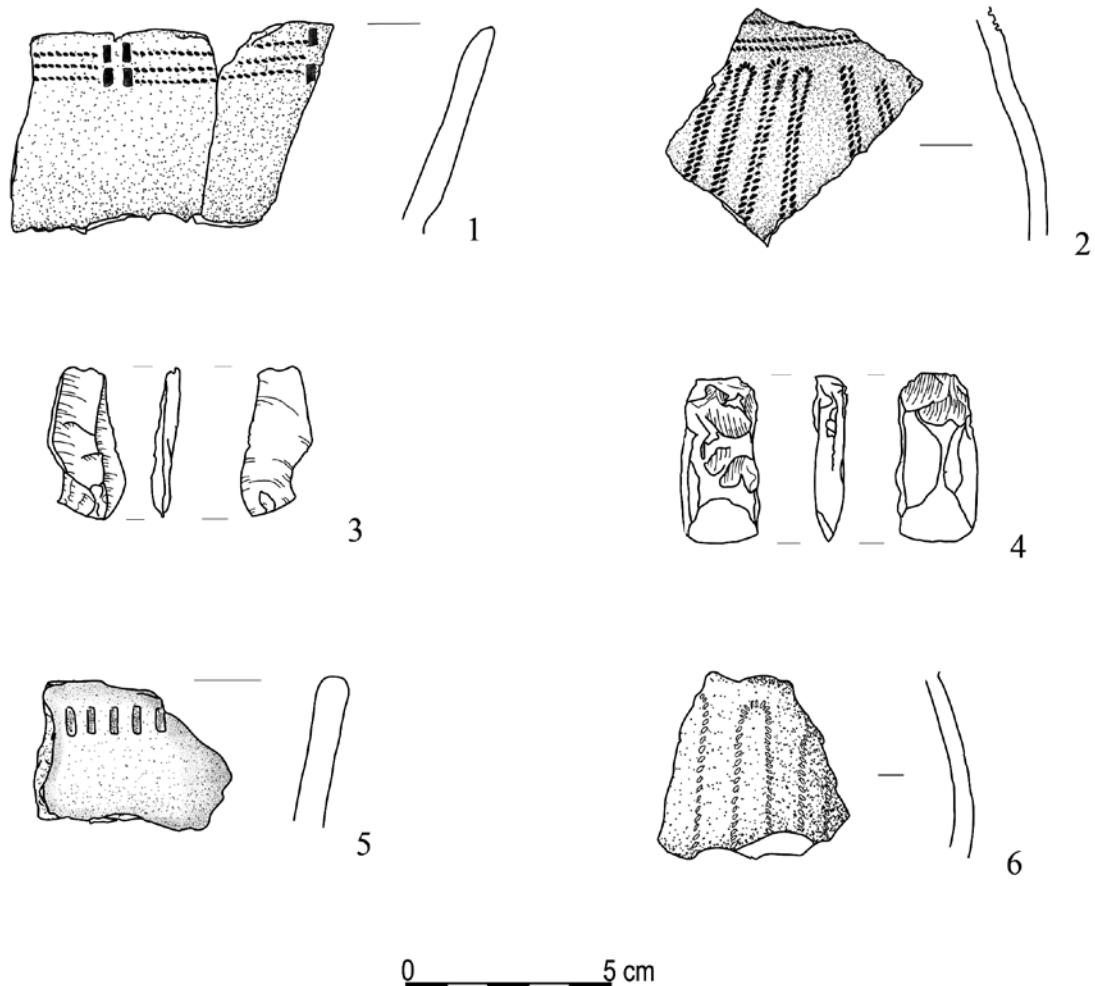
KULTURA AMFOR KULISTYCH

W Łowcach, stan. 17 odkryto 7 fragmentów naczyń o cechach technologii kultury amfor kulistych, zdeponowanych na złożu wtórnym. Trzy z nich (ryc. 10:3,4,5) zlokalizowano

w obiekcie TKŁ nr 11, a kolejne cztery w wypełniku obiektu KM nr 12 (ryc. 8:6,9,10).

Wszystkie fragmenty ceramiki naczyniowej wykonane zostały z tłustej gliny, schudzonej średnią ilością domieszki średnioziarnistego, różowego tłuczniaka kamiennego. Technologicznie materiał odpowiada II i III grupie wg Marzeny Szmyt (1996b, 27).

Wśród zabytków wyróżnionych zostało 5 fragmentów brzuśców amfor, zdobionych dwoma bądź jednym poziomym rzędem owalnych dołków. Stylistyka ta znana jest również ze Złotej, pow. brzeski (Krzak 1977), Świerszczowa, pow. hrubieszowski i Sahrynia, pow. hrubieszowski (Ścibior 1991) oraz Strzyżowa, pow. strzyżowski (Nosek 1967). W obiekcie 12 zlokalizowa-

Ryc. 6. Łowce, stan. 17, pow. jarosławski, woj. podkarpackie. Materiały z warstwy akumulacyjnej
 Fig. 6. Łowce, site 17, Jarosław district, Podkarpackie Voivodeship. Materials from the accumulation layer

no fragment naczynia, stanowiący przejście brzuśca w szyjkę, nienoszący charakterystycznych cech, jednak technologicznie odpowiada on pozostałemu materiałowi z niniejszego zbioru kultury amfor kulistych. Ponadto w obiekcie nr 11 natrafiono na fragment szyjki z zachowanym wylewem, którego forma posiada liczne analogie w zbiorach tej kultury (Czopek 1997, ryc. 13; Bagińska, Taras 1997, 32).

KULTURA MIERZANOWICKA

Materiały kultury mierzanowickiej zdeponowane były w obiektach nr 10 i 12 oraz częściowo w obrębie warstwy kulturowej, a także na złożu wtórnym w obiekcie 25. W wyniku badań pozyskano 43 fragmenty ceramiki naczyniowej, pięć zabytków krzemiennych oraz fragment kamiennego topora (ryc. 8:7) i kamiennej płyty. Fragmenty charakterystyczne naczyń stanowiły 32% zbioru.

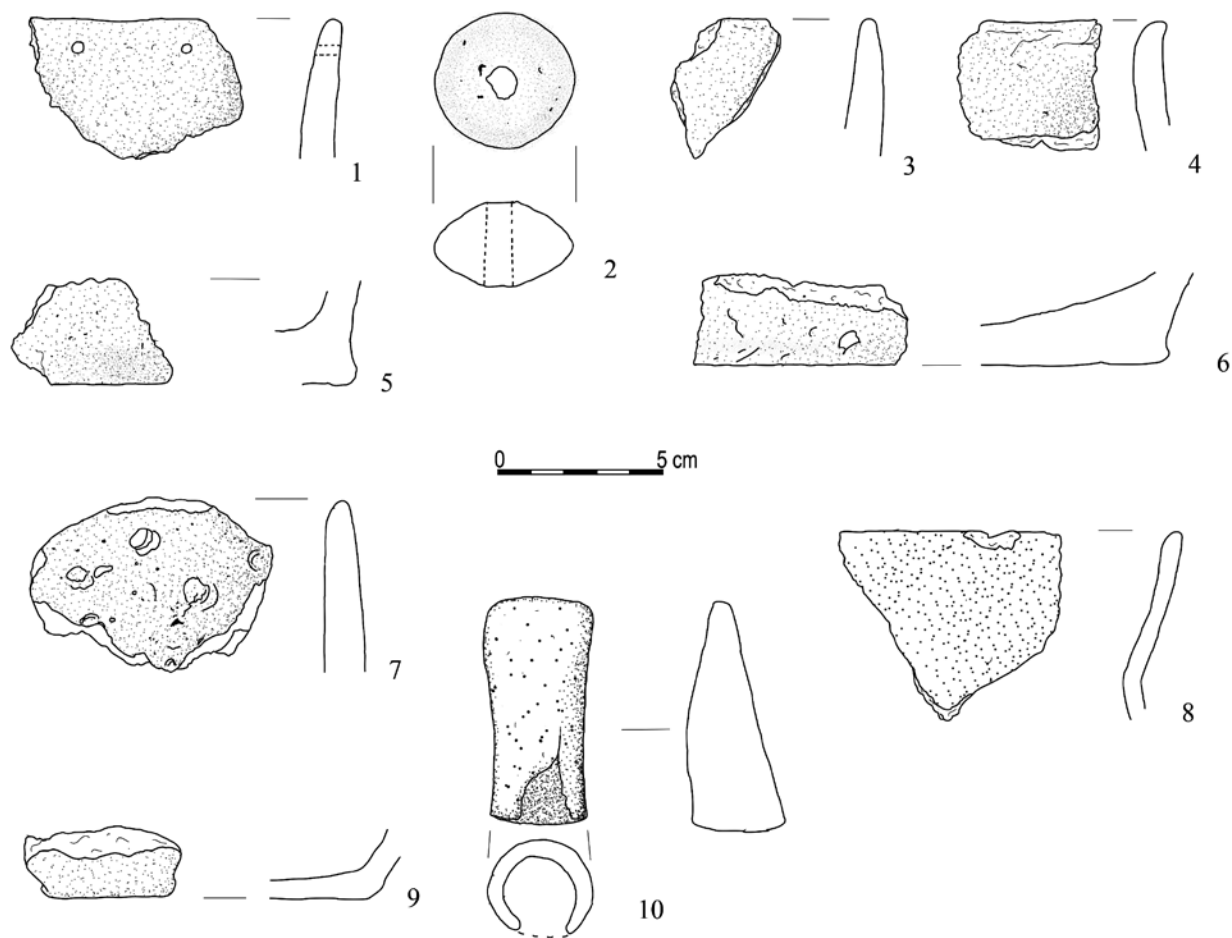
Technologia

Analiza technologiczna wykonana została w oparciu o schemat utworzony przez S. Kadrową (1991), którego podstawą był

rodzaj, ilość i granulacja domieszki, a także rodzaj powierzchni i przełomów. W zespole z Łowiec wydzielone zostały cztery grupy technologiczne. Określenie technologii tych materiałów przeprowadzone zostało na bazie oceny cech makroskopowych. Taka forma analizy z reguły obarczona jest błędem, gdyż trudno jest „gołym okiem” rozpoznać rodzaj domieszki bądź określić poszczególne odmiany granitu oraz ich pochodzenie.

Do grupy pierwszej zalicza się ceramikę wykonaną z chudej gliny, z dodatkiem średniej ilości domieszki tłucznia granitowego barwy czarnej o wielkości ziaren 1–4 mm i niewielkiej ilości piasku. Ścianki naczyń są równe i szorstkie, przeważnie barwy ciemnoszarej/jasnobrunatnej, ich grubość waha się w granicach 5–6 mm, a przełom jest jednobarwny. Ceramika z tej grupy stanowi 29% całego zbioru, przy czym nie wszystkie ułamki noszą cechy charakterystyczne. Są to głównie fragmenty brzuśców oraz wylew z uchem (ryc. 6:2; 8:1,2,3).

Grupę drugą stanowią fragmenty ceramiki wykonane z chudej gliny, z dodatkiem średniej ilości domieszki tłucznia granitowego barwy różowej, o wielkości ziaren ≤ 1 mm i małej ilości piasku. Ścianki naczyń są równe i szorstkie, barwy ciemnoszarej, ich grubość waha się w granicach 5 mm, a przełom jest jednobarwny. W skład tej grupy wchodzi 25% materiałów z omawianego zbioru, są to między innymi dwa fragmenty

Ryc. 7. Łowce, stan. 17, pow. Jarosławski, woj. podkarpackie. Materiały z warstwy akumulacyjnej
 Fig. 7. Łowce, site 17, Jarosław district, Podkarpackie Voivodeship. Materials from the accumulation layer

brzuśca (ryc. 6:6; 8:11), fragment wylewu z negatywem po zniszczonym guzku i guzek plastyczny (ryc. 8:14,15).

Do grupy trzeciej zaliczono materiały wykonane z chudej gliny, z dodatkiem małej ilości domieszki tłuczni kamiennego jasnej barwy, o wielkości ziaren ≤ 1 mm oraz śladowymi ilościami muszli (co może świadczyć o wykorzystaniu mady rzecznej jako surowca). Ścianki naczyń są równe i gładkie, barwy ciemnoszarej, ich grubość waha się w granicach 4–6 mm, a przełom jest jednobarwny. W skład tej grupy wchodzi 18% materiałów z omawianego zbioru, w tym fragmenty wylewów (ryc. 8:8,12) czy fragment brzuśca z widocznym przejściem w szyjkę (ryc. 15:3).

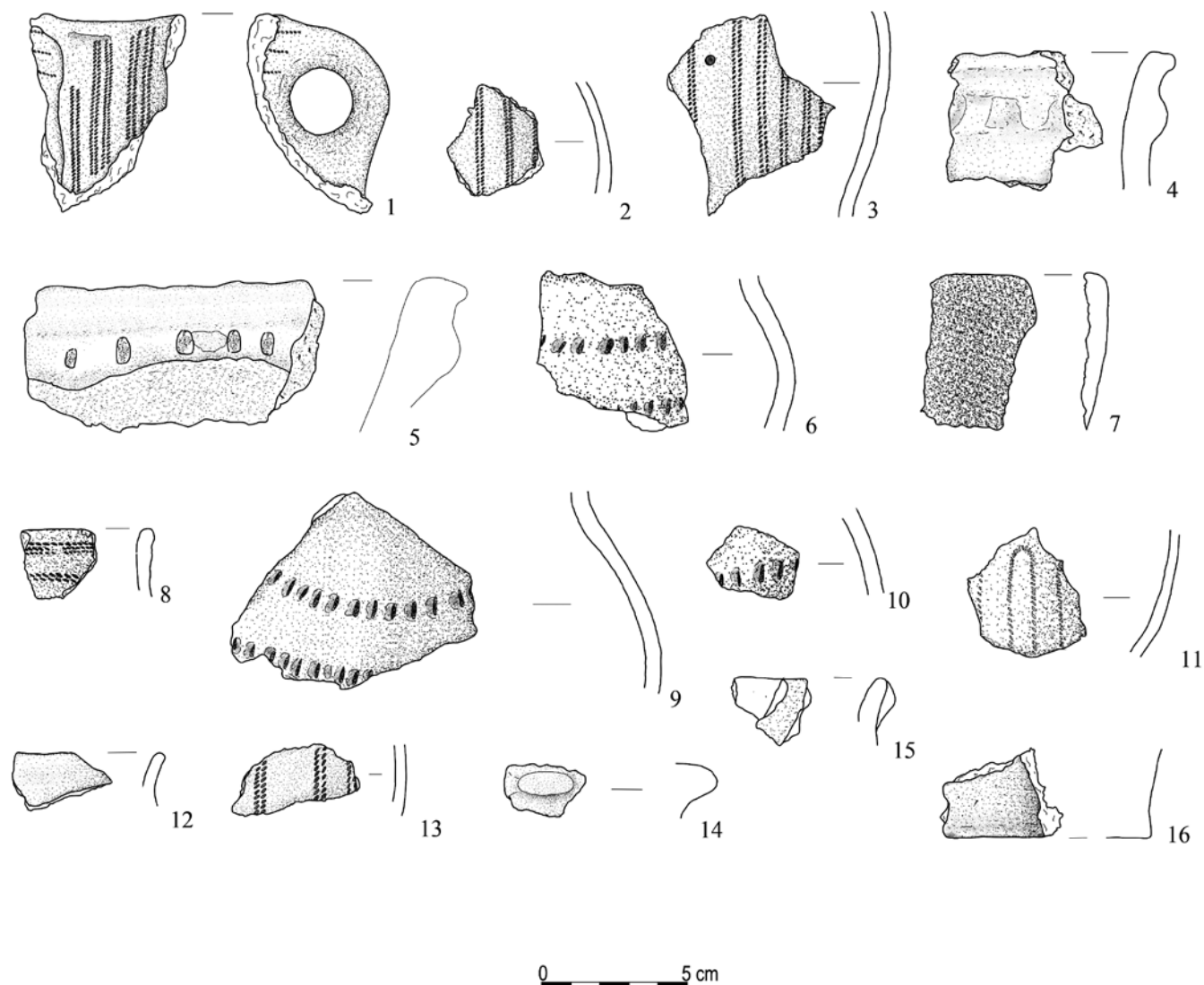
W skład grupy czwartej zaliczono materiały wykonane z tłustej gliny, z niewielką ilością domieszki szamotu i piasku. Ścianki naczyń są nierówne i gładkie, o mączystej powierzchni barwy żółto-pomarańczowo-brunatnej. Ich grubość waha się w granicach 6–7 mm, a przełom jest dwubarwny. Ceramika z tej grupy stanowi 28% zbioru, są to – poza ułamkiem jednego wylewu z listwą plastyczną poniżej krawędzi (ryc. 8:4) – głównie niecharakterystyczne fragmenty.

Morfologia

Analiza morfologiczna podjęta została w oparciu o opis materiałów z Iwanowic, stanowisko Babia Góra przedstawiony

przez S. Kadrowa (1991). Niestety wysoki stopień rozdrobnienia materiału uniemożliwia oszacowanie proporcji wylewów naczyń do brzuśców i znacznie utrudnia identyfikację zabytków. Określenie form jest przypuszczalne i możliwe jedynie w kilku przypadkach, przy czym nie da się ustalić liczby naczyń wchodzących w skład tego zbioru. Najbardziej charakterystycznym elementem jest fragment wylewu z zachowanym uchem taśmowatym, noszący cechy kubka, o prawdopodobnej średnicy 15 cm (ryc. 8:1). Wylew jest wychylony na zewnątrz, jego krawędź jest płasko ścięta i bezpośrednio przechodzi w taśmowate ucho, którego całą powierzchnię pokrywa ornament pionowego odcisku sznura. Poziomy ornament sznurowy można zaobserwować na szyjce, tuż pod wylewem. Spośród znanych form kubków, wylew z uchem pochodzący z obiektu 12 parametrami odpowiada odmianie J wg klasyfikacji Jana Machnika i Sławomira Kadrowa (1997) bądź odmianie B wg S. Kadrowa (1991).

W obiekcie nr 12 wydzielono również dwa kolejne wylewy o ściętej krawędzi, wychylonej na zewnątrz, przy czym wykonane są one w technologii grupy trzeciej, czyli z niedużą ilością drobnej domieszki kamiennego i śladowymi ilościami muszli (ryc. 8:12,15). Niewielka powierzchnia fragmentów uniemożliwia identyfikację formy, jaką reprezentują, jednak ze względu na niewielką grubość ścianek i sam kształt wylewu najprawdopodobniej zaliczyć je można do grupy kubków bądź pucharków.

Ryc. 8. Łowce, stan. 17, pow. Jarosławski, woj. podkarpackie. Materiały z obiektu nr 12
 Fig. 8. Łowce, site 17, Jarosław district, Podkarpackie Voivodeship. Materials from feature No. 12

Kolejną formą dającą się wyróżnić w omawianym zbiorze są garnki. Przykładem jest tu wylew z karbowaną krawędzią, wychyloną na zewnątrz, poniżej którego umieszczona została listwa plastyczna z widocznymi dołkami palcowymi (ryc. 8:4). Fragment wykonany został w technologii grupy czwartej, a najbliższą dla niego analogią jest garnek z Jarosławia stan. 158, pow. jarosławski (Rybicka 2013, 78). Świadectwem obecności garnków w zbiorze ze stanowiska w Łowcach są fragmenty guzka oraz wylewu z negatywem po guzku, wykonane w technologii grupy drugiej (ryc. 8: 14,15). W obiekcie nr 12 zarejestrowany został jeden niewielki fragment dna naczynia o całkowicie zniszczonej powierzchni wewnętrznej, co uniemożliwia określenie grubości ścianki, jednak kąt jej nachylenia względem podstawy pozwala uznać go za fragment naczynia garnkowego (ryc. 8:16).

Pozostałe fragmenty to przeważnie części brzuśców naczyń, często zdobionych pionowym odciskiem sznura (ryc. 6:2,6; 8:2,3,11,13; 14:3), wykonanych w technologii grupy pierwszej lub drugiej. W dwóch przypadkach zaobserwować można przejście brzuśca w szyjkę (ryc. 6:2; 14:3). Tego typu orna-

ment najczęściej lokowany jest w górnych partiach brzuśców lub na szyjkach. Formy te najprawdopodobniej należy zaliczyć do grupy kubków bądź dzbanów.

Zdobnictwo

Spośród zabytków ceramicznych kultury mierzanowickiej wyróżniono 12 ułamków (28%) noszących elementy zdobnicze. Były to formy ornamentacyjne typowe dla ceramiki tej kultury, jak pojedynczy i podwójny odcisk sznura, karbowanie wylewu, listwy plastyczne z dołkami palcowymi oraz językowany guzek plastyczny.

Spośród fragmentów ornamentowanych sznurem wyróżniono dwa zdobione pojedynczym odciskiem (ryc. 6:6; 8:11), siedem zdobionych odciskiem podwójnym (ryc. 6:2; 8:1,2,3,8,13; 14:3) oraz jeden z potrójnym odciskiem (ryc. 8:8). W siedmiu przypadkach odciski usytuowane są pionowo i zakończone łukiem bądź pętelką (ryc. 6:2,6; 8:1,2,3,11,13), na czterech fragmentach widnieje odcisk horyzontalny (ryc. 6:2; 8:1,8; 14:3), a na jednym z nich odcisk podwójny ukośny (ryc. 14:3).

Karbowany wylew wykonany techniką palcową oraz listwę plastyczną zdobioną odciskami palcowymi widać na jednym fragmencie garnka (ryc. 8:4). Ponadto zarejestrowano fragment guzka językowego oraz fragment wylewu z negatywem po ułamany guzku (ryc. 8:14,15).

Chronologia

Materiały ze stanowiska 17 w Łowcach nie zostały poddane analizie radiowęglowej, w związku z czym autorzy poruszają jedynie kwestię chronologii względnej, opartej na obserwacjach makroskopowych. W tym przypadku próba określenia datowania nie jest łatwa ze względu na niezbyt szeroki wachlarz cech stylistycznych obecnych w zbiorze. Najczęściej występującym elementem jest pojedynczy, podwójny bądź potrójny odcisk sznura w układzie poziomym i pionowym, zidentyfikowany na ułamkach kubków. Ten rodzaj ornamentu występuje we wszystkich fazach rozwoju kultury mierzanowickiej, jednak w omawianym zespole wyróżnić można górne części brzuśców, zdobione pionowym odciskiem sznura i zakończone pętelką, co pozwala wykluczyć fazę protomierzanowicką z rozważań chronologicznych. Ponadto jeden z fragmentów nosi ślady ukośnego odcisku sznura, będącego cechą kubków z fazy wczesnej (Kadrow 1991). Wspomniany ułamek odpowiada temu etapowi również pod kątem technologicznym.

Najbardziej charakterystycznym fragmentem ceramiki naczyniowej z obiektu 12 jest wylew z szyjką i taśmowatym uchem typu B. Wylew posiada ściętą krawędź, ucho zdobione jest pięcioma pasmami podwójnego odcisku sznura i wychodzi bezpośrednio od krawędzi wylewu, pod którą zauważyć można ślady poziomego odcisku sznura. Tego typu formy popularne były we wczesnej fazie kultury mierzanowickiej oraz w inwentarzach grupy pleszowskiej, jednak technologicznie fragment z Łowiec odpowiada bardziej fazom późniejszym (Kadrow, Machnik 1997). Wśród pozostałych ułamków (prawdopodobnie kubków) zdobionych odciskiem sznura zauważyć można rozbieżność technologiczną. W masie ceramicznej odnotowuje się obecność domieszki stosowanej w fazie wczesnej, jak i w grupach późnego etapu rozwoju kultury mierzanowickiej.

Kolejnym datownikiem wśród materiałów z Łowiec są fragmenty garnków, a dokładniej pozostałości dwóch niewielkich guzków językowatych, umieszczonych przy krawędzi wylewu naczynia. Stylistyka ta najbardziej popularna była w fazie wczesnej, natomiast w późniejszych etapach guzki umieszczane były poniżej krawędzi, bądź posiadały zupełnie inną formę. Ciekawym znaleziskiem jest fragment garnka z karbowanym wylewem oraz listwą plastyczną umieszczoną tuż pod nim, zdobioną odciskami palcowymi. Takie listwy pojawiają się częściej we wczesnych fazach, a technologia, w jakiej naczynie zostało wykonane, również odpowiada garnkom z fazy starszej. Interesującym elementem w ornamentyce naczyń KM jest karbowanie wylewu, uzyskane przez odciski palca, jak te z Jarosławia stan. 158 (Rybicka 2013, 121, ryc. 36:7), czy Targowiska stan. 10 i 11, pow. wielicki (Górski 2015, 56–57). Znaleziska te bywają interpretowane jako możliwe wpływy południowe, związane z kulturą Otomani-Füzesabony (Górski 2015, 65).

Podsumowując, w zbiorze ceramiki naczyniowej ze stanowiska Łowce 17 zaobserwować można obecność cech sty-

listyczno-technologicznych, występujących zarówno w fazie wczesnomierzanowickiej, jak i w grupie pleszowskiej czy samborzeckiej. Analogiczną sytuację reprezentowały materiały z osady kultury mierzanowickiej w Jarosławiu, stan. 158, jednak w tym przypadku analizy radiowęglowe potwierdziły wczesnomierzanowicką metrykę tych zabytków (Rybicka 2013). Najprawdopodobniej zabytki z Łowiec również należy przyporządkować wczesnemu okresowi rozwoju kultury mierzanowickiej, przy czym nie można wykluczyć możliwości funkcjonowania osady wielofazowej.

TARNOBRZESKA KULTURA ŁUŻYCKA

Spośród zabytków ruchomych tarnobrzezkiej kultury łużyckiej ceramika naczyniowa stanowi najliczniejszą kategorię znalezisk na przebadanej części stanowiska. Odkryty zbiór liczy 119 fragmentów naczyń (21,21% całości materiału ceramicznego na stanowisku), z czego 96 fragmentów (80,67%) zalegało w wypełniskach obiektów (1, 4, 11, 23, 24, 25), 23 (19,32%) natomiast pochodzi z warstwy kulturowej.

Technologia

Ceramika kultury łużyckiej była znacznie rozdrobniona². Analizowany materiał ceramiczny niemal w całości obejmuje ceramikę lepioną ręcznie. W obiekcie nr 4 zidentyfikowano jeden fragment wylewu naczynia toczzonego na kole.

Analiza technologiczna została przeprowadzona w oparciu o – zaakceptowany powszechnie w literaturze przedmiotu – model dzielący tarnobrzezką ceramikę ręcznie lepioną na cztery grupy technologiczne (por. Czopek 1997, 65; 2001, 122; 2007, 58; Czopek, Podgórska-Czopek 1991, 98; Hozer 2009, 323; Ligoda 2005):

- I – ceramika o powierzchniach zewnętrznych czarnych (szaroczarnych), wewnętrznych brunatnych (szarobrunatnych):
 - A – obustronnie gładka,
 - B – o powierzchniach zewnętrznych szorstkich;
- II – ceramika o powierzchniach zewnętrznych brunatnych, wewnętrznych czarnych:
 - A – obustronnie gładka,
 - B – o powierzchniach zewnętrznych szorstkich,
 - C – o powierzchniach zewnętrznych chropowatych;
- III – ceramika o powierzchniach brunatnych:
 - A – obustronnie gładka,
 - B – o powierzchniach zewnętrznych szorstkich,
 - C – o powierzchniach zewnętrznych chropowatych,
 - D – talerze-placki;
- IV – ceramika o powierzchniach czarnych (szaroczarnych):
 - A – obustronnie gładka,
 - B – o powierzchniach zewnętrznych szorstkich.

Mimo niewielkiej powierzchni badań wykopaliskowych, jakimi objęte zostało stanowisko 17 w Łowcach (1 ar – przyp. aut.), uwagę zwraca fakt - znamieny również dla innych stanowisk osadowych tarnobrzezkiej kultury łużyckiej, a mianowicie

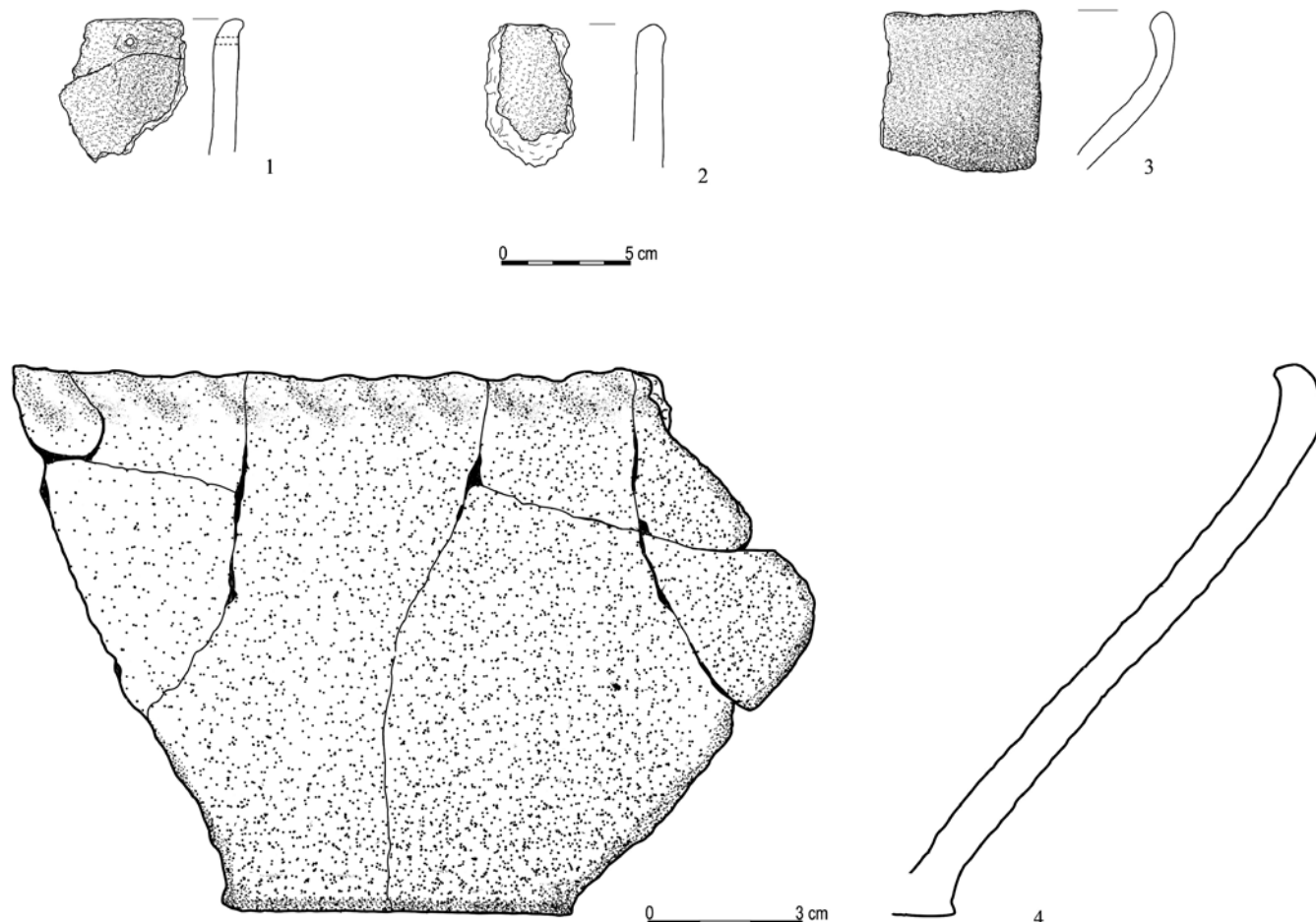
² Skorupy liczono przed wyklejeniem dających się połączyć fragmentów, co podyktowane było koniecznością uniknięcia zniekształcenia stosunków procentowych w obrębie omawianego zbioru.

Łowce, pow. jarosławski, stan. 17. Struktura ceramiki tarnobrzeskiej kultury łużyckiej
Łowce, Jarosław district, site 17. Structure of ceramics of the Tarnobrzeg Lusatian culture

	Razem	Ucha	Brzegi i wylewy	Dna	Fragmenty zdobione
Ceramika z obiektów	96	1	12	14	24
Ceramika spoza obiektów	23	–	5	6	3
Razem	119	1	17	20	27

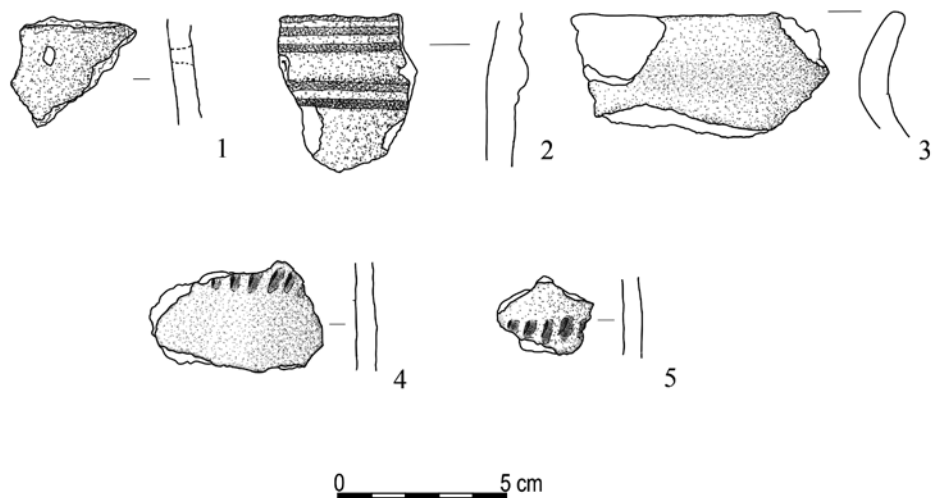
cie przewaga III grupy technologicznej (80,67%). Analogiczne obserwacje odnotowano m.in. w Białobrzegach, stan. 8, pow. łańcucki (Ligoda 2011); Białobrzegach, stan. 5, pow. łańcucki (Czopek 1997), Tarnobrzegu-Zakrzowie, stan. 1, pow. tarnobrzeski (Czopek, Podgórska-Czopek 1991), Czarnej, stan. 6, pow. łańcucki (Ligoda 2005), Trzęsówce, stan. 2, pow. kolbuszowski (Kardasz 1994), czy Grodzisku Dolnym, stan. 22, pow. leżajski (Czopek 2007) i w Stobiernej, stan. 2, pow. rzeszowski (Ligoda 2009). Wszystkie wymienione powyżej osady łączy się z ostatnią fazą rozwojową (III) tarnobrzeskiej kultury łużyckiej, przypadającą na wczesną epokę żelaza (Czopek 2001,

172). W aspekcie ilościowym na drugim miejscu dominuje ceramika II grupy technologicznej (13,44%). Wartości grup I i IV przedstawiają się kolejno: 4,20% i 1,68%. Podobny stosunek frekwencji grup technologicznych odnotowano w Białobrzegach na stanowisku nr 17 (Wnuczek, Burghardt 2012, tabela 3). Większość odkrytych fragmentów ceramiki cechuje szorstka oraz chropowata powierzchnia (55,46%). Dominująca w zbiorze barwa brunatna wynika z użycia glin zawierających w swym składzie związki żelaza, nadające kolory od ceglaste-go przez brunatny do czarnego (Mogielnicka-Urban 1984, 119). Grubość ścianek naczyń waha się od 2 cm (niewielkie

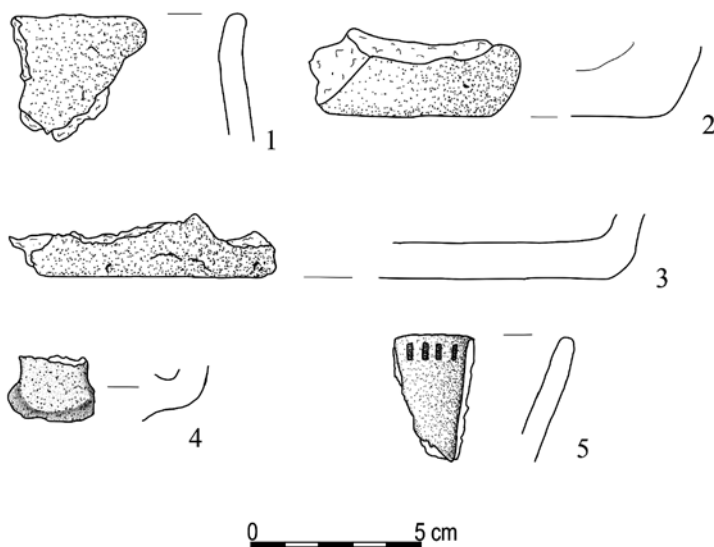

Ryc. 9. Łowce, stan. 17, pow. Jarosławski, woj. podkarpackie. Materiały z obiektów nr 1 i 4

Fig. 9. Łowce, site 17, Jarosław district, Podkarpackie Voivodeship. Materials from features No. 1 and 4

Ryc. 10. Łowce, stan. 17, pow. Jarosławski, woj. podkarpackie. Materiały z obiektu nr 11
 Fig. 10. Łowce, site 17, Jarosław district, Podkarpackie Voivodeship. Materials from feature No. 11

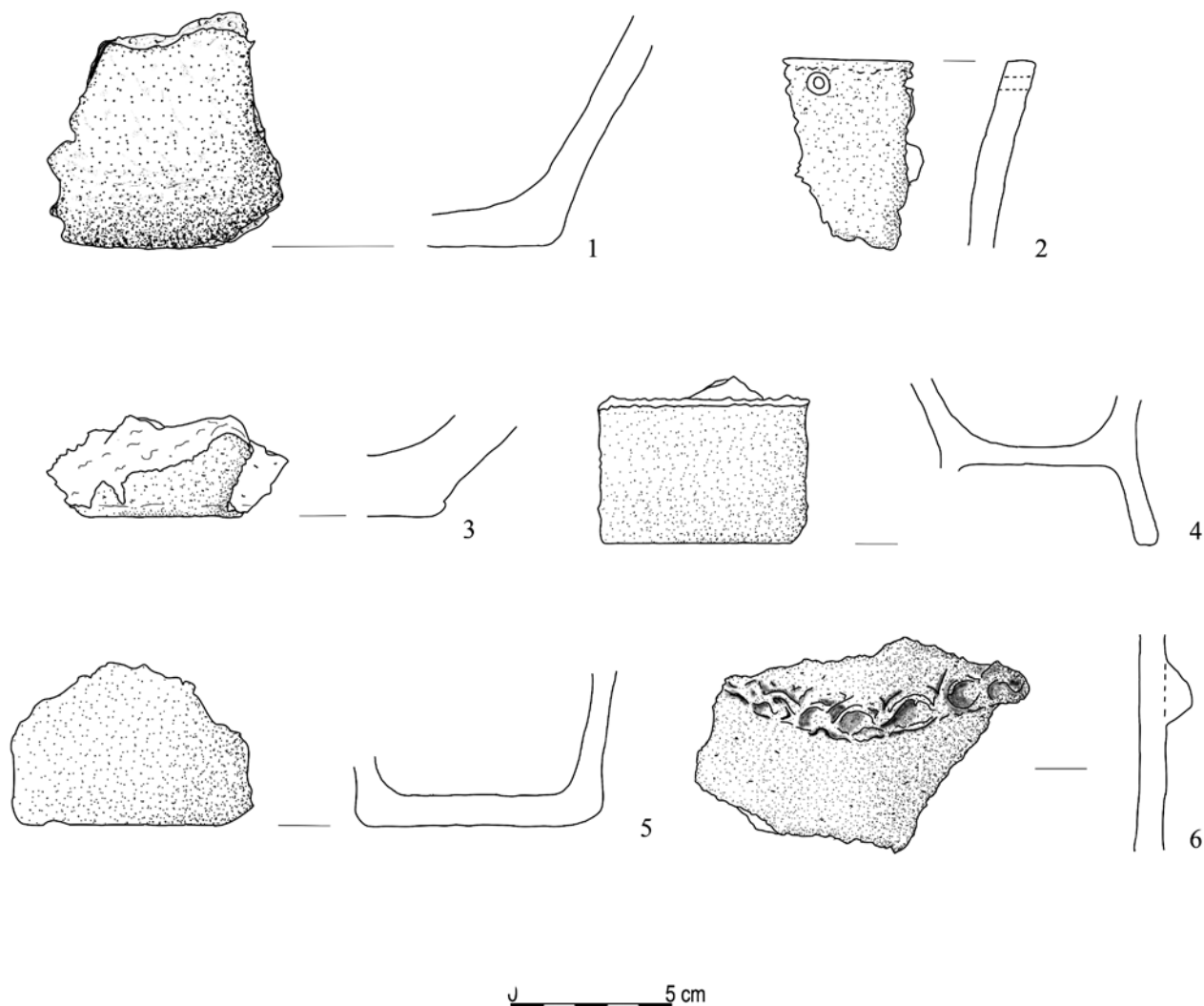

Ryc. 11. Łowce, stan. 17, pow. Jarosławski, woj. podkarpackie. Materiały z obiektu nr 24
 Fig. 11. Łowce, site 17, Jarosław district, Podkarpackie Voivodeship. Materials from feature No. 24

i niecharakterystyczne fragmenty naczyń, zapewne zasobowych, w przypadku których rekonstrukcja pierwotnej formy jest niemożliwa) do 0,6 cm – u części fragmentów garnków z dziurkami pod wylewem.

Wykorzystanie w garncarstwie tarnobrzeskim glin tłustych, poświadczane dla całej kultury łużyckiej, wymagało schudzenia surowca właściwą ilością składnika nieelastycznego – różnego rodzaju domieszek. Ma to związek z właściwościami glin tłustych, takimi jak duża kurczliwość czy łatwość pęknięcia podczas wypału (Mogielnicka-Urban 1984, 49). W omawianym zbiorze naczyń z Łowiec zaobserwowano użycie tłuczni ceramicznego oraz kamiennego, z niewielką przewagą tego pierwszego. Miska występuje jedynie sporadycznie i w niewielkiej ilości. Analizując grubość ziaren wykorzystanych domieszek zastosowano prze-

działy wypracowane dla materiałów z Jakuszowic, pow. kaziemierski, datowanych na epokę brązu; domieszka drobnoziarnista – ziarna nieprzekraczające 2 mm, średnioziarnista – 3–4 mm, gruboziarnista – powyżej 4 mm (Górski 1991, 24). W materiale ceramicznym odkrytym na stanowisku nr 17 w Łowcach zaobserwowano znaczną przewagę domieszki drobnoziarnistej (88,23%). Domieszka średnioziarnista obejmuje odsetek omawianego zbioru równy 10,08%, gruboziarnista natomiast jedynie 1,68% (2 fragmenty). W niektórych przypadkach pojedyncze, większe ziarna zróżnicowanej domieszki przebijały powierzchnię naczynia. Stosunek ilościowy domieszki natomiast określono na podstawie analizy powierzchni przełomów i sprowadzono do trzech klas wielkości: mała ilość domieszki – do 10%, średnia – pomiędzy 10% a 30%, duża – powyżej

Ryc. 12. Łowce, stan. 17, pow. Jarosławski, woj. podkarpackie. Materiały z obiektu nr 25
 Fig. 12. Łowce, site 17, Jarosław district, Podkarpackie Voivodeship. Materials from feature 25

30%. W pierwszym przedziale mieści się 67,22% omawianego zbioru; w kolejnym 30,25%; odsetek zaś fragmentów z dużą ilością domieszki wynosi 2,52%.

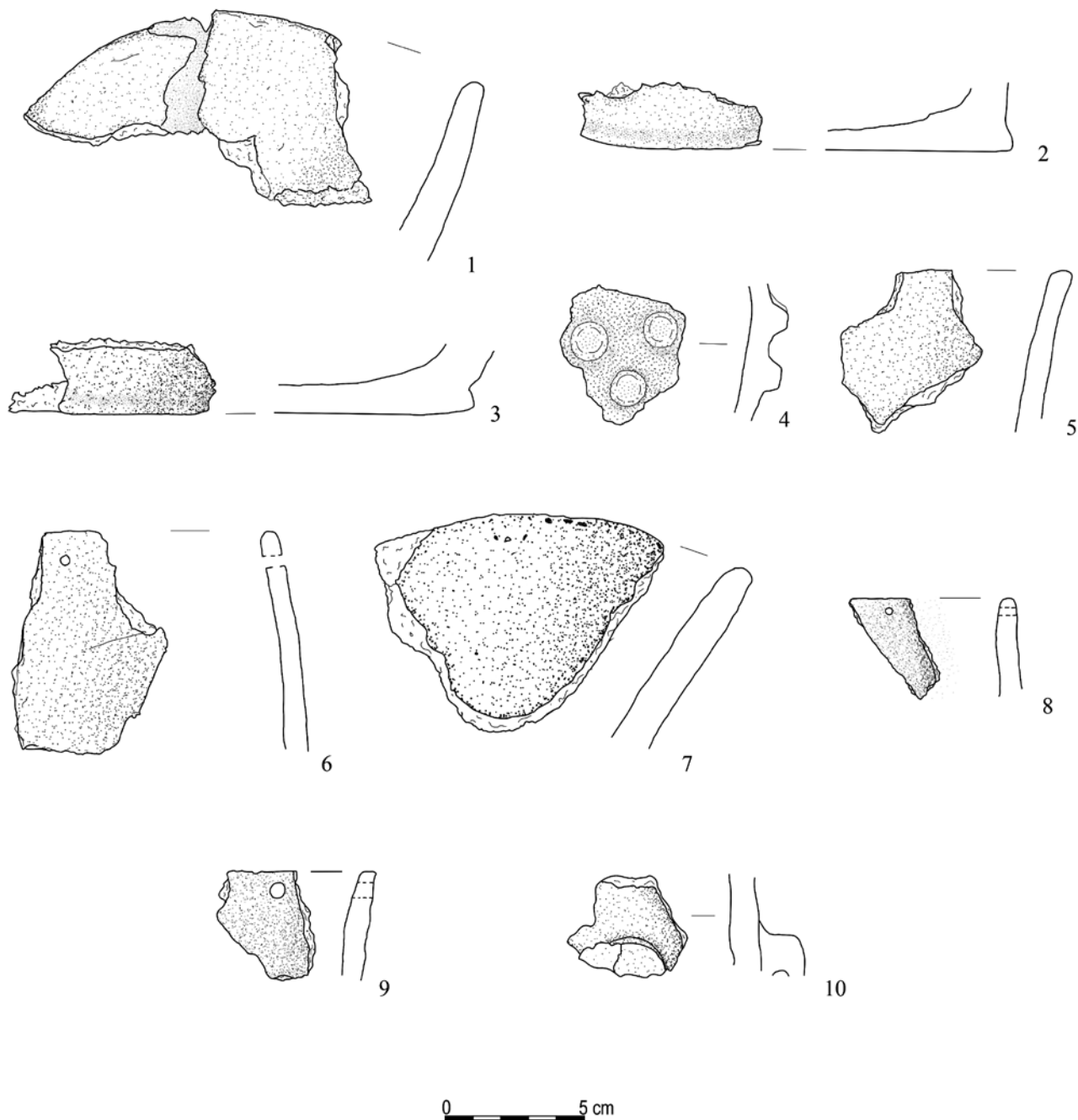
Morfologia

Stopień rozdrobnienia materiału ceramicznego ze stanowiska nr 17 w Łowcach uniemożliwia niestety przeprowadzenie bardziej rozbudowanej i wyczerpującej analizy stylistycznej i funkcjonalnej, acz pozwala częściowo na określenie przynależności taksonomicznej i chronologicznej omawianego zbioru. Ta fragmentaryczność ułamków ceramicznych nie jest jednak czymś niespotykanym na stanowiskach osadowych. Wynika to z faktu, że naczynia nie zostały zdeponowane w jamach w całości, w sposób intencjonalny. Częściowo zapewne dostały się tu jako niepotrzebne pozostałości rozbitych naczyń, razem z innymi wrzucanymi odpadkami, częściowo zaś przypadkiem, w trakcie zasypywania jam. Pośrednio świadczą o tym może również brak możliwości „wyklejenia” choćby jednego całego naczynia. Pomimo przewagi drobnych i niecharakterystycznych fragmentów w części przypadków uda-

ło się rozpoznać pierwotną formę naczynia lub przynajmniej określić jego kategorię.

GARNKI

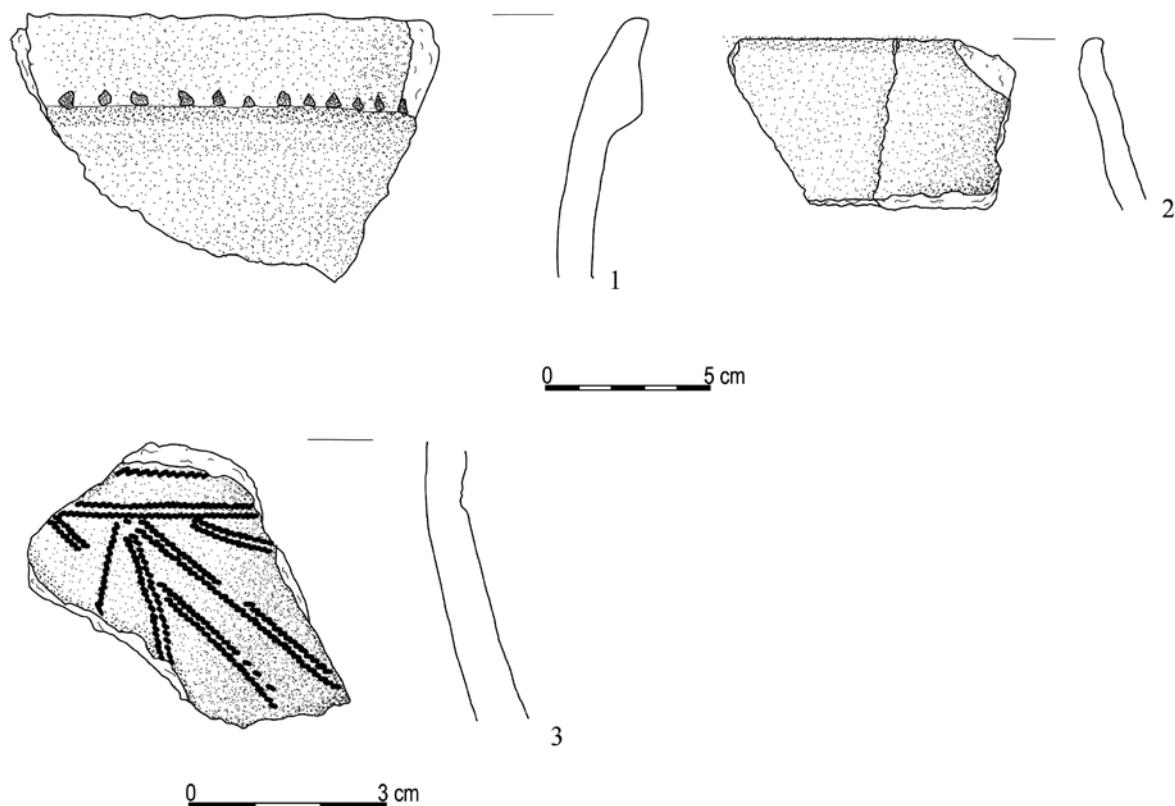
Jedną z dwóch największych grup ułamków określono morfologicznie jako fragmenty garnków (23 fragmenty, tj. 19,32% zbioru). O ile w przypadku zachowanych partii brzegowych (ryc. 7:1,3,4; 9:1; 12:2; 13:5,6,8,9) ich identyfikacja jako wspomniany typ naczyń wydaje się pewna, to niecharakterystyczne części środkowe zostały włączone do tej grupy, z uwagi na charakter powierzchni (szorstkie lub chropowate), jako prawdopodobne fragmenty garnków. Mimo braku możliwości rekonstrukcji całych, czy choćby części form naczyń, zachowane fragmenty wydają się reprezentować typ garnków jajowatych (por. Ligoda 2012, tabl. I:4; II:3,9; III:4,5; IV:10; V:8; VI:1; VII:2; Ligoda, Słowik 2009, tabl. I:8, 9; II:1,2,6,8), klasyfikowanych niegdyś przez Kazimierza Moskwę jako typ II (Moskwa 1976, 54n.), czy później przez Marcina Przybyłę jako typy 36 i 43 (Przybyła 2003, tabl. VIII). Omawiany typ

Ryc. 13. Łowce, stan. 17, pow. Jarosławski, woj. podkarpackie. Materiały z obiektu nr 25
 Fig. 13. Łowce, site 17, Jarosław district, Podkarpackie Voivodeship. Materials from feature 25

ceramiki naczyniowej cechuje słabo rozwinięta tektonika; brzegi naczyń są proste lub też niekiedy lekko wychylone na zewnątrz bądź do wewnątrz. W czterech przypadkach odnotowano dziurki pod krawędzią wylewu (w tym na jednym fragmencie nieprzekłuta na wylot). Formy te, typowe zarówno dla osadowych stanowisk tarnobrzeskiej kultury łużyckiej (m.in. w Białobrzegach – Czopek 1991, 1997; Czarnej – Ligoda 2005; Dobkowicach, pow. jarosławski – Kadrow, Ligoda, Tokarczyk 2011; Ostrowach Tuszowskich, pow. kolbuszowski – Karnas 2003; Stobiernej – Ligoda, Słowik 2009; Tarnobrzegu-Zakrzowie – Podgórska-Czopek, Czopek 1991; Turbi, pow. stalowowolski – Zeylandowa 1963), jak i dla cmentarzysk (m.in. w Budach Łańcuckich, pow. łańcucki – Poradyło 1995;

Knapach, pow. tarnobrzeski – Czopek 2004; Krzemienicy pow. łańcucki – Szarek-Waszkowska 1975; Manasterzu, pow. jarosławski – Godlewski 2001; Trójczycach – Poradyło 2001; Trzęsówce – Moskwa 1971), łączy się z późną fazą (III) rozwoju tej jednostki kulturowej (np. Przybyła 2003, 41). Fragment środkowej partii naczynia zdobionego listwą plastyczną z gęsto umieszczonymi dołkami palcowymi również uznaje się za fragment garnka (tabela 3). Pomimo że określenie wymiarów oraz pierwotnej formy naczynia jest tutaj utrudnione, omawiany egzemplarz wydaje się mieć swoje odpowiedniki na licznych stanowiskach „tarnobrzeskich” (m.in. w Janowicach Poduszowskich, pow. buski – Dziegielewski, Godlewski 2009, tabl. I:4,8,10,12,13; w Maciejowicach, pow.

Ryc. 14. Łowce, stan. 17, pow. Jarosławski, woj. podkarpackie. Materiały z obiektu nr 25
 Fig. 14. Łowce, site 17, Jarosław district, Podkarpackie Voivodeship. Materials from feature 25

garwoliński – Mogielnicka-Urban 2009, tabl. V:6; w Stobiernej – Ligoda, Słowik 2009, tabl. I:7; II:3,4,5; III:9,10; IV:1).

TALERZE-PLACKI

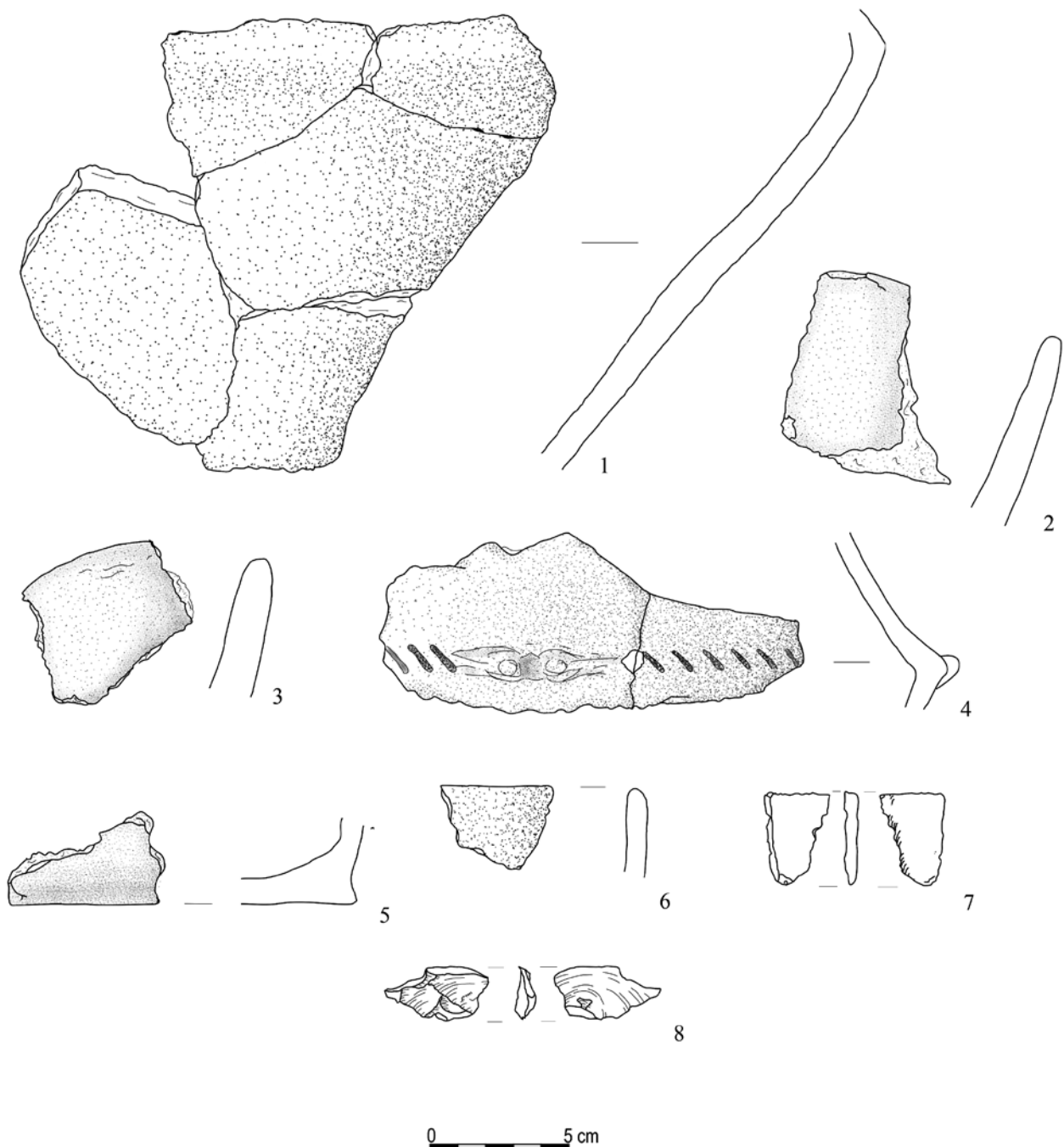
Stosunkowo łatwą do rozpoznania, nawet z niewielkich fragmentów i na tyle specyficzną grupą zabytków, że wydzielono dla nich osobną podkategorię technologiczną (gt III D) są tzw. talerze-placki. Przedmioty te, typowe dla większości grup kultury łużyckiej, zwłaszcza na Górnym Śląsku i w Wielkopolsce (Gediga 1967, 119), w postaci płaskich krążków, odznaczają się na ogół zróżnicowaną fakturą powierzchni - dolna gładka, górna zaś szorstka lub chropowata. Często spotyka się je na osadach analizowanego ugrupowania kulturowego w towarzystwie zabytków łączonych z III fazą jego rozwoju (m.in. Białobrzegi – Czopek 1997, 69; Czarna – Ligoda 2005, 251–252; Grodzisko Dolne – Czopek 2007, 188–190; Ostrowy Tuszowskie – Karnas 2003, 110–111; Trzęsówka – Kardasz 1994; Turbia – Zeylandowa 1963), rzadziej na cmentarzyskach (m.in. Trójczyce – Poradyło 2001, 98–99; Wylewa – Różańska 1962).

Zbiór ceramiki naczyniowej ze stanowiska będącego przedmiotem niniejszego opracowania zawiera 22 fragmenty (18,48% zbioru) talerzy-placków (ryc. 9:2; 13:1,7; 15:2,3), w tym 19 pochodzących z obiektów. Pięć spośród nich posiada zdobienie dołkami palcowymi, cztery zaś dekoracje w postaci dziurek (1 nieprzekłuta na wylot). Brak natomiast na górnych powierzchniach zdobienia odciskiem plecionki,

znanego z podobnych zabytków z innych stanowisk ugrupowania. Spośród odkrytych na stanowisku partii brzegowych talerzy, 9 posiada zaokrągloną krawędź, podczas gdy w 4 przypadkach jest ona prostopadle ścięta. Fragmentaryczność zachowanych talerzy nastęrcza trudności w przybliżeniu ich średnic i w jednym tylko przypadku, po wyklejeniu dwóch fragmentów brzegowych, udało się ustalić średnicę talerza z obiektu nr 25 na 19 cm (ryc. 13:1). Wobec braku zabytków poświadczających metalurgię brązu (przedmioty brązowe, tygle, formy odlewnicze) na stanowisku Łowce 17 poparcia nie znajduje koncepcja łącząca talerze-placki z produkcją brązowniczą (Mierzwiński 2003, 146–147). Pamiętać jednak należy, że stanowisko będące przedmiotem niniejszego opracowania, zostało przebadane jedynie częściowo. Wobec powyższego obecność tych zabytków tłumaczyć należy wyłącznie działalnością gospodarczą; mogły służyć do wypieku podpłomyków bądź nakrywania naczyń w gospodarstwach domowych (Miśkiewicz 1968, 139; Zeylandowa 1963, 282–283). Sylwester Czopek podkreślał związek talerzy-placków z innymi formami naczyń, zwłaszcza garnkami (Czopek 2007, 190), zwracając uwagę na częste pokrywanie się średnic obu typów naczyń (*ibidem*, 170), co może sugerować używanie ich jako pokrywki.

NACZYNIA WAZOWATE

Zachowana w dwóch fragmentach waza dwustożkowata o ostrym załomie brzuśca, zdobionym listwą plastyczną z gu-

Ryc. 15. Łowce, stan. 17, pow. Jarosławski, woj. podkarpackie. Materiały z obiektu nr 25
 Fig. 15. Łowce, site 17, Jarosław district, Podkarpackie Voivodeship. Materials from feature 25

zami i ukośnymi nacięciami (ryc. 15:4) jest egzemplarzem typowym dla tarnobrzeszkiej kultury łużyckiej. Formy te posiadają często w różnym stopniu wyodrębnioną szyjkę (Przybyła 2009, 77). Pomimo braku partii brzegowych i dna naczynia, charakter zdobienia i kąt załamania brzuśca wydają się odpowiadać wazie z cmentarzyska w Bachórze-Chodorówce, pow. rzeszowski (por. *ibidem*, ryc. 8:1). Najstarsze przykłady tych naczyń znane są od wczesnej fazy rozwoju omawianego ugrupowania, zyskując z czasem na popularności kontynuowały się i rozwijały do początków wczesnej epoki żelaza (Czopek 1996, 37–39; 2001, 132–134; Przybyła 2003, 30, 40–41; Gawlik, Przybyła 2005, 314–315, ryc. 1).

MISY

Z fragmentów ceramiki zalegających w wypełniku obiektu nr 1 udało się zrekonstruować sporą część misy (wraz z fragmentem dna), zdobionej na krawędzi wylewu kanelurami (ryc. 9:4). Forma ta, o wysokości 10 cm i średnicy wylewu równej 25 cm, posiada obie powierzchnie gładkie i kształtem odpowiada typowi mis stożkowych „o prawie prostych ściankach stożkowato rozszerzających się ku górze” (Moskwa 1976, 75). Misę o podobnym zdobieniu zarejestrowano także w Pawłosiowie, na stanowisku nr 52 (Tokarczyk 2013, 549; tabl. XII:1; XVII:5), a obecność tej formy zdobienia świadczyć

Łowce, pow. jarosławski, stan. 17. Ornamentyka naczyń tarnobrzeskiej kultury łużyckiej**Łowce, Jarosław district, site 17. Ornamentation of vessels of the Tarnobrzeg Lusatian culture**

Rodzaj ornamentu	Liczebność
Nakłucia	9
Dołki palcowe	6
Kanelury	4
Guzki	3
Obmazywanie	2
Listwa plastyczna z dołkami palcowymi	1
Listwa plastyczna z ukośnymi nacięciami	1
Listwa plastyczna z ukośnymi nacięciami i guzami plastycznymi	1

może o stylistycznych nawiązaniach do kultury Gava (Chochorowski 1989, 600–602, tabl. V, ryc. 10; Czopek 1996, 37, 67).

Pośród analizowanego materiału wystąpił ponadto jeden fragment brzegowy naczynia, który uznać należy za część misy półkulistej (ryc. 9:3). Odpowiada on misom o lekko łukowatych ściankach, typu I/1 według typologii K. Moskwy (Moskwa 1976, 74n.). Bliskie analogie stanowią tu przykłady ze stanowiska nr 15 w Chłopicach, pow. jarosławski (por. Olejarczyk 2013, tabl. 5:52/4; 21:231/1,231/2). Podobne formy odnotowano na wielu osadach z późnej fazy rozwoju tarnobrzeskiej kultury łużyckiej, m.in. w Białobrzegach, stan. 5, pow. łańcucki (Czopek 1997), Turbi (Zeylandowa 1963), Ostrowach Tuszowskich, stan. 1 (Karnas 2003), Grodzisku Dolnym, pow. leżajski (Czopek 2007), Czarnej (Ligoda 2005) czy w Grabowcu, pow. jarosławski (Baron, Karpow, Kuźbik 2014, ryc. 41:1). Formy te są charakterystyczne dla późnego okresu halsztackiego oraz przełomu okresów halsztackiego i lateńskiego.

INNE FORMY

Spośród analizowanych form naczyń w omawianym zbiorze wymienić należy naczynie na nóżce (ryc. 12:4), również z obiektu nr 25. Zachowany, nieornamentowany fragment wpisuje się swą formą w typ mis - pucharów odnotowanych na innych osadach: m.in. Zawada, stan. 1, pow. staszowski (Chomentowska 1989, tabl. II:4), Ostrowy Tuszowskie, stan. 1 (Karnas 2003, tabl. IX:13; XII:14), Turbi (Zeylandowa 1966, tabl. III:8,11; VII:16). Za bliskie analogie dla omawianego zabytku uznać należy egzemplarze pochodzące z Gorzyc, pow. tarnobrzeski (Szpunar, Szpunar, Kuś 2009, tabl. VIII:6; IX:11,12) oraz z Grabowca (Baron, Karpow, Kuźbik 2014, ryc. 35:9; 41:4). Ten typ naczyń w zespołach kultury łużyckiej pojawia się już w IV OEB i trwa po początek okresu lateńskiego (Szpunar, Szpunar, Kuś 2009, 426).

ZDOBNICTWO

Pomimo, że w analizowanym zbiorze możemy wyróżnić różne typy zdobień, to łączna liczba dekorowanych fragmentów przedstawia się raczej skąpo. Spośród 119 fragmentów ceramiki tarnobrzeskiej kultury łużyckiej odnotowano zaledwie 27 (22,68% omawianego zbioru) ułamków zdobionych (tabela 3).

Najczęściej występującą formą jest tu zdobienie ażurowe; nakłuwane dziurki wystąpiły na 9 fragmentach garnków jajowatych (tuż pod wylewem) i talerzy płacków. W przypadku jednego fragmentu talerza i jednego wylewu garnka jajowatego dziurki nie są przekłute na wylot. Zdobienie dołkami palcowymi odnotowano w przypadku 5 fragmentów talerzy i jednego fragmentu pochodzącego ze środkowej części naczynia o bliżej nieokreślonej formie. Rozdrobnienie materiału uniemożliwia obserwację, czy odciski te tworzyły jakieś układy. Kolejnym wyróżniającym się egzemplarzem jest fragment naczynia, zapewne garnka, zdobionego listwą plastyczną z gęsto umieszczonymi odciskami palcowymi. Nalepianie poziomych dookólnych bądź ukośnych listew z podobnymi odciskami wielokrotnie odnotowano na ceramice omawianej jednostki kulturowej (por. np. Czopek 2004, tabl. XXI:1,4; XLV:4; Kostek 1991, tabl. II:1; VII:3; XVIII:2,9,14; Matoga, Matoga

1985, tabl. III:1; X:13; XI:1; XII:1; XIV:1; Mogielnicka-Urban 2009, tabl. V:6; Moskwa 1964, tabl. IV:9; 1971, tabl. II:1, 14; IV:4; IX:5; X:9; XIV:10; XXIV:8; XXVIII:15; XXX:11; Poradyło 2001, tabl. VIII:3; XIII:19; XIV:22; Szarek-Waszkowska 1975, tabl. IV:8; V:9; XII:7; XIII:8; XXIII:5). Fragmenty te reprezentują III grupę technologiczną.

Niemniej charakterystyczną formą dekoracji jest listwa plastyczna na załomie brzuśca dwustożkowej wazy ozdobiona dwoma owalnymi guzami i szeregiem ukośnych żłobków po obu ich stronach (ryc. 15:4). Powyższy typ zdobień niejednokrotnie już odnotowano w ceramicznym materiale tarnobrzeskiej kultury łużyckiej zarówno na naczyniach wazowatych (m.in. w Bachórze-Chodorówce, pow. rzeszowski – por. Przybyła 2009, ryc. 8:1), jak również na formach miseczek czy niewielkich czarek (np. w Grabowcu – por. Baron, Karpow, Kuźbik 2014, ryc. 38:4; 39:9). Zdobienie guzami plastycznymi w analizowanym materiale wystąpiło jeszcze kilkukrotnie. Pierwszy przykład to fragment niezidentyfikowanego naczynia zdobionego trzema małymi guzkami w układzie równoramiennej trójkąta (ryc. 13:4). Analogiczna forma dekoracji wystąpiła na fragmencie naczynia – określonego jako wazowate – w Terliczce, stan 5, pow. rzeszowski (por. Hozer 2009, 325; tabl. V:1). Ponadto zbiór zawiera dwa fragmenty większych, poziomo przekłutych guzów (lub pseudouszek) z niezidentyfikowanych form naczyń z obiektów nr 24 i 25 (ryc. 13:10). Podobny rodzaj dekoracji znany jest z naczyń wazowatych (np. Niemiec 2009, tabl. II:7), ze stanowisk kultury pomorskiej, współczesnych tarnobrzeskiej kulturze łużyckiej (Czopek 1992, 33, 92, ryc. 11, tabl. 3). Niemniej jednak wspomniane fragmenty naczyń mogą być pseudouszkami pochodzącymi z mis, gdzie umieszczano je na załomach brzuśców (Suder 2000, 86, ryc. 19:1).

Pośród omawianego zbioru wystąpiły cztery fragmenty wylewu misy stożkowej, zdobione ukośnymi kanelurami (ryc. 9:4). Ten typ ornamentu znany jest w analizowanym ugrupowaniu kulturowym także z innych przykładów; również jako dekoracja krawędzi misy ze stanowiska Pawłosiów 52 (por. Tokarczyk 2013, 549; tabl. XII:1; XVII:5) oraz jako zdobienie naczynia wazowatego odkrytego w Boratynie, na stanowisku 17 (por. Gli-

nianowicz, Kadrow et al. 2016, tabl. XVIII:11). Obecność tego rodzaju dekoracji świadczyć może o nawiązaniach stylistycznych do kultury Gava, które w Polsce południowo-wschodniej pojawiają się w okresie HaA₂ – HaB₁ (Chochorowski 1989, 600–602, tabl. V, ryc. 10; Czopek 1996, 37,67). Obmazywanie zaobserwowano jedynie na dwóch niecharakterystycznych fragmentach, pochodzących ze środkowych części naczyń o nierozpoznanych formach. Prawdopodobnie są to części naczyń kuchennych, których ścianki często chropowacono, niekiedy przez obmazywanie (Baron, Karpow, Kuźbik 2014, 83).

Chronologia

Ze względu na brak zabytków metalowych, jedyną podstawę do rozważań nad chronologią materiału stanowi ceramika. Jak wspomniano powyżej fragmentaryczność zbioru ceramiki naczyniowej tarnobrzesckiej kultury łużyckiej nie sprzyja szczegółowym analizom, również pod kątem ustalenia chronologii. W analizowanym zbiorze największy walor datujący posiadają fragmenty garnków jajowatych z podkrędnym ornamentem ażurowym w postaci dziurek oraz, acz w mniejszym stopniu, obecność tzw. talerzy-placków. Pierwszy typ naczyń łączy się powszechnie z III fazą rozwojową omawianego ugrupowania (Moskwa 1976, wykres 3; Przybyła 2003, 41), a nawet postrzega się go jako wyznacznik młodszego horyzontu tej fazy (III2) odnoszonego do okresu wczesnolateńskiego (Czopek 2001, 172). Druga, istotna przy określaniu chronologii forma naczyń na omawianym stanowisku to talerze-placki. Typ ten, sporadycznie tylko występujący z materiałami fazy wczesnej i środkowej, w fazie końcowej (III) upowszechnia się w tarnobrzesckiej kulturze łużyckiej, występując głównie w towarzystwie materiałów typowych dla tej fazy, przypadającej na wczesną epokę żelaza (Czopek 1994, 32–42). Szczególnie często owe talerze rejestruje się na stanowiskach, gdzie licznie występują garnki z dziurkami pod krawędzią. Odnotowanie obu tych form naczyń na stanowisku w Łowcach wydaje się potwierdzać częste ich współwystępowanie.

Powyższe ustalenia wydają się wskazywać, że dla użytkowania osady w Łowcach przez ludność tarnobrzesckiej kultury łużyckiej można przyjąć okres wpisujący się w ramy III fazy rozwojowej omawianej jednostki kulturowej, co odpowiada odcinkowi czasu pomiędzy VI a IV wiekiem p.n.e. (Czopek 2007, 193).

ANALIZA MATERIAŁÓW KAMIENNYCH I KRZEMIENNYCH

W wyniku badań przeprowadzonych na stanowisku 17 w Łowcach pozyskano 15 zabytków krzemienych oraz 3 kamienne. Z warstwy humusu pochodzi zatępiec wykonany z krzemienia pasiastego oraz odłupki z krzemienia świciechowskiego uzyskany w wyniku wstępnej obróbki bryły. W warstwie kulturowej natrafiono na dwubiegunowy rdzeń wykonany z krzemienia wołyńskiego, wiór z krzemienia świciechowskiego (ryc. 6:3) oraz małą siekierkę trójścienną z krzemienia wołyńskiego (ryc. 6:4). Zabytki zlokalizowane w obiektach to okruch krzemienia świciechowskiego z obiektu nr 10, dwa okruchy krzemienia narzutowego z obiektów nr 1 i 11, trzy okruchy krzemienia wołyńskiego znalezione w obiekcie nr 12, odłupki z krzemienia wołyńskiego pochodzący z tego samego obiektu,

fragment przepalonego odłupka z obiektu nr 23 oraz dwa odłupki z krzemienia świciechowskiego pozyskane z obiektów nr 24 (ryc. 15:8) i nr 25 (ryc. 15:7).

Ze względu na niejednorodność prezentowanego materiału oraz wielokulturowy charakter stanowiska, klasyfikacja chronologiczna zabytków krzemienych jest utrudniona.

W jamie nr 12 natrafiono również na fragment topora (ryc. 8:7) wykonanego z dolerytu, który nie występuje na terenie Podkarpacia. Najbliższe złoża tego surowca znajdują się na Wyżynie Kieleckiej i w okolicach Krakowa. Na dnie obiektu natrafiono również na fragment płyty kamiennej z piaskowca o wygładzonej powierzchni, zapewne pełniącej funkcję podkładki. Takie przedmioty są częstym znaleziskiem w spągach jam trapezowatych KM. Równie częste są płyty szlifierskie i rozcieracze, jednak w przypadku kamienia z obiektu 12 nie widać śladów pracy jak obtarcia, obtłuczenia czy zagłębienia. Ponadto w obiekcie nr 25 zlokalizowano prostokątny kamień granitowy o wymiarach 26x16x5 cm z wygładzoną i lekko wklęsłą powierzchnią, która sugeruje, iż przedmiot mógł funkcjonować jako żarno. Tego typu zabytki są dość popularne w inwentarzach TKŁ (Turbia, stan. 2, Zaleszany, stan A).

ANALIZA SZCZĄTKÓW KOSTNYCH

W trakcie eksploracji omówionych obiektów pozyskano dość liczne materiały archeozoologiczne, które ocenione zostały przez Mirosławę Zabilską-Kunek według konwencjonalnych procedur opisowo-analitycznych stosowanych w archeozoologicznych badaniach źródłoznawczych (Makowiecki 1998: 77–95; 2001; 2010, tam dalsza literatura). Analizie poddano 62 fragmenty szczątków ssaków, z których zidentyfikowano 38 fragmentów. Ponadto wśród materiałów wyróżniony został także jeden, prawie kompletny szkielet płodu/novorodka owcy lub kozy (*Ovis ammon* f. *aries* / *Capraeagrus* f. *hircus*). Zbiór szczątków pochodzący z obiektów tarnobrzesckiej kultury łużyckiej zawierał 30 kości, z których rozpoznano 17 fragmentów. Zidentyfikowane szczątki należały do ssaków domowych, reprezentowanych przede wszystkim przez bydło (*Bos primigenius* f. *taurus*), którego pozostałości stanowiły około 64,7%. Pod względem anatomicznym szczątki bydła reprezentowały wszystkie części ciała (tabela 4).

Ponadto rozpoznano fragment czaszki, trzy kręgi piersiowe (dwa osobników młodszymi niż 4 lata) i fragment miednicy świni (*Sus scrofa* f. *domestica*), a także ząb trzonowy górny owcy lub kozy.

Zbiór z obiektów kultury mierzanowickiej zawierał 32 fragmenty szczątków ssaków, z których zidentyfikowano 21 fragmentów kości bydła, reprezentujących wszystkie części ciała (tabela 4) oraz fragmentarycznie zachowaną zuchwę owcy/kozy. Ponadto wśród materiałów wydobytych z obiektu nr 12 wyróżniono prawie kompletny szkielet płodu/novorodka (około 30 kości) owcy/kozy.

Na podstawie uzyskanych danych można stwierdzić, że w czasie użytkowania tego miejsca hodowla zwierząt, przede wszystkim bydła, była podstawą produkcji pożywienia mięsnego. Pomimo braku kości ssaków dzikich oraz innych grup kręgowców (ptaków i ryb) nie można całkowicie wykluczyć, iż ludność kultury łużyckiej i mierzanowickiej mogła, obok rolnictwa, zajmować się także łowiectwem i rybołówstwem.

Łowce, pow. jarosławski, stan. 17. Skład anatomiczny szczątków bydła
 Łowce, Jarosław district, site 17. Anatomical composition of cattle remains

Część ciała	Kość	Ossa	Zbiór z obiektów kultury łużyckiej	Zbiór z obiektów kultury mierzanowickiej
Głowa	Czaszka	<i>Cranium</i>	1	1
	Żuchwa	<i>Mandibula</i>	1	1
	Ząb górny M	<i>Densmolare superior</i>		
	Ząb dolny M3	<i>Dens M3 inferior</i>		1
Kręgosłup	Kr. szyjne	<i>Vertebraecervicales</i>		1
	Kr. piersiowe	<i>Vertebraethoracicae</i>		
	Kr. lędźwiowe	<i>Vertebraelumbales</i>		1
Żebra	Żebra	<i>Costae</i>	1	4
Kończyna przednia	Łopatka	<i>Scapula</i>		1
	K. ramienna	<i>Humerus</i>	1	2
	K. promieniowa	<i>Radius</i>	1	
	K. łokciowa	<i>Ulna</i>		2
Kończyna tylna	Miednica	<i>Pelvis</i>		1
	K. udowa	<i>Femur</i>		2
	K. piszczelowa	<i>Tibia</i>	1	
Kości ręki i stopy	K. śródreżcza	<i>Metacarpus</i>		1
	K. skokowa	<i>Astragalus</i>		1
	K. ośrodkowoczwarta	<i>Os centroquartale</i>	1	
Inne			4	2
Razem			11	21

PODSUMOWANIE

Wyżyny lessowe rozciągające się w granicach Wysoczyzny Kańczuckiej zapewniały dogodny klimat osadniczy dla społeczności z młodszej epoki kamienia i epoki brązu. Wyniki badań przeprowadzonych na stanowisku Łowce 17 są kolejnym potwierdzeniem tego faktu. Lessowy cypel w miejscowości Łowce, położony nad Łęgiem Rokietnickim, zapewne był

szczególnie atrakcyjny, o czym świadczy wielokulturowy charakter stanowiska oraz znaczna ilość zdeponowanego materiału zabytkowego. Z pewnością kolejne sezony badań dostarczą szerokiego kompleksu nowych źródeł osadowych, związanych z kulturą pucharów lejkowatych, kulturą mierzanowicką oraz tarnobrzeską kulturą łużycką.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

Bagińska J., Taras H. 1997. Jama kultury amfor kulistych z Podłódowa, stan 2, woj. zamojskie. W: J. Gurba (red.), *Archeologia Polski Środkowoschodniej*. Lublin–Chełm–Zamość: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

Baron J., Karpow J., Kuźbik R. 2014. Osada z późnej epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Grabowcu, pow. jarosławski, woj. podkarpackie. *Raport 9*, 53–116.

Chmielewski B., Karwowski M., Kulikowska D., Pelisiak A., Tokarczyk T., Szyber A. 2013. Tarnobrzeska kultura łużycka. W: *Opracowanie ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku 27(10)*

w miejscowości Rozbórz, gm. Przeworsk. Rzeszów: maszynopis w Fundacji Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego.

Chochorowski J. 1989. Cmentarzysko grupy tarnobrzeskiej w Manasterzu (stan. 6), gm. Wiązownica, woj. Przemysł w świetle dotychczasowych badań. W: A. Barłowska, E. Szałapata (red.), *Grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej*, 585–615. Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie.

Chomentowska B. 1989. Osada kultury łużyckiej grupy tarnobrzeskiej w Zawadzie, gm. Połaniec, woj. tarnobrzeskie w świetle dotychczasowych badań. W: A. Barłowska, E. Szałapata (red.), *Grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej*, 325–342. Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie.

- Czopek S. 1991. Sprawozdanie z badań wykopaliskowych w Białobrzegach, woj. Rzeszów (stan. 1 i 5) w latach 1982–1984. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1980–1984*, 165–172.
- Czopek S. 1992. *Południowo-wschodnia strefa kultury pomorskiej*. Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie.
- Czopek S. 1996. *Grupa tarnobrzeska nad środkowym Sanem i dolnym Wisłokiem. Studium osadniczo-kulturowe*. Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie.
- Czopek S. 1997. Osada grupy tarnobrzeskiej na stanowisku nr 5 w Białobrzegach, woj. rzeszowskie. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego* 18, 29–75.
- Czopek S. 1999. *Pradzieje Polski południowo-wschodniej*. Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- Czopek S. 2001. *Pysznicza, pow. Stalowa Wola, stan. 1 – cmentarzysko ciałopalne z przełomu epok brązu i żelaza*. Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski.
- Czopek S. 2004. *Cmentarzysko ciałopalne z wczesnej epoki żelaza w Knapach*. Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie.
- Czopek S. 2007. *Grodzisko Dolne, stanowisko 22 - wielokulturowe stanowisko nad dolnym Wisłokiem. Część I. Od epoki kamienia do wczesnej epoki żelaza (= Collectio Archaeologica Ressoiviensis 4)*. Rzeszów: Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego, Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego, Muzeum Okręgowe w Rzeszowie.
- Czopek S., Podgórska-Czopek J. 1991. Materiał z osad kultury łużyckiej (grupy tarnobrzeskiej) i kultury przeworskiej ze stanowiska 1 w Tarnobrzegu-Zakrzowie. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1980–1984*, 71–114.
- Dzięgielewski K., Godlewski P. 2009. Wschodnie oddziaływania kulturowe na terytorium zachodniej Małopolski we wczesnej epoce żelaza – źródła i interpretacje. W: S. Czopek, K. Trybała-Zawiślak (red.), *Tarnobrzeska kultura łużycka – źródła i interpretacje*, 191–226. Rzeszów: Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego, Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Gawlik A., Przybyła M. S. 2005. Początki wczesnej epoki żelaza w Kotlinie Sandomierskiej. W: M. Kuraś (red.), *Archeologia Kotliny Sandomierskiej (= Rocznik Muzeum Regionalnego w Stalowej Woli 4)*, 313–352. Stalowa Wola: Muzeum Regionalne.
- Gediga B. 1967. *Plemiona kultury łużyckiej na Śląsku Środkowym*. Wrocław–Warszawa–Kraków: PAN.
- Glinianowicz M., Kadrow S., Kotowicz P., Nowak A., Poradyło W. 2016. *Boratyn, pow. Jarosławski, stan. 17. Materiały z osad kultury mierzanowickiej i grupy tarnobrzeskiej oraz z cmentarzyska wczesnośredniowiecznego (= Via Archaeologica Ressoiviensia 10)*. Rzeszów: Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego.
- Godlewski P. 2001. Cmentarzysko grupy tarnobrzeskiej w Manasterzu, stan. 6. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego* 22, 21–57.
- Górski J. 1991. *Osada kultury trzcinieckiej w Jakuszowicach, cz. I. Badania w Jakuszowicach*, t. 1. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Górski J. 2015. Osady kultury mierzanowickiej na stanowiskach 10 i 11 w Targowisku, pow. wielicki. W: J. Górski, P. Jarosz (red.), *Wielofazowe osady kultury mierzanowickiej w Targowisku i Zakrzowcu na Pogórzu Wielickim (= Via Archaeologica)*. Kraków: Krakowski Zespół do Badań Autostrad.
- Garba J. 1989. *Kultura pucharów lejkowatych*. W: J. Kmieciński (red.), *Pradzieje ziem polskich. Od paleolitu do środkowego okresu lateńskiego, 1 (1). Epoka kamienia*, 217–232. Warszawa–Łódź: PWN.
- Hozer M. 2009. *Materiały kultury łużyckiej ze stanowiska 4 i 5 w Terliczce, pow. Rzeszów*. W: S. Czopek, K. Trybała-Zawiślak (red.), *Tarnobrzeska kultura łużycka – źródła i interpretacje*, s. 313–351. Rzeszów: Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego, Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Jarosz P. 2015. *Osadnictwo kultury mierzanowickiej na stanowisku 6 w Zakrzowcu*. W: J. Górski, P. Jarosz (red.), *Wielofazowe osady kultury mierzanowickiej w Targowisku i Zakrzowcu na Pogórzu Wielickim (= Via Archaeologica)*. Kraków: Krakowski Zespół do Badań Autostrad.
- Kadrow S. 1991. *Iwanowice, stanowisko Babia Góra, cz. 1. Rozwój przestrzenny osady z wczesnego okresu epoki brązu*. Kraków: Instytut Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk.
- Kadrow S., Machnik J. 1997. *Kultura mierzanowicka. Chronologia, taksonomia i rozwój przestrzenny*. Kraków: PAN.
- Kadrow S., Ligoda J., Tokarczyk T. 2011. *Opracowanie ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku nr 32 w gm. Chłopice, pow. Jarosław*. Rzeszów: maszynopis w archiwum FROA.
- Kardasz A. 1994. *Osada grupy tarnobrzeskiej w Trzėsówce*. Lublin: maszynopis pracy magisterskiej przechowywany w Instytucie Archeologii UMCS w Lublinie.
- Karnas A. 2003. *Osada grupy tarnobrzeskiej w Ostrowach Tuszowskich, pow. Kolbuszowa*. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego* 24, 83–113.
- Kostek A. 1991. *Cmentarzysko grupy tarnobrzeskiej w Wietlinie III, gm. Laszki, woj. Przemyśl*. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1980–1984*, 5–44.
- Kośko A. 1981. *Udział południowo-wschodnioeuropejskich wzorców kulturowych w rozwoju niżowych społeczeństw kultury pucharów lejkowatych*. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Kośko A. 1988. *Osady kultury pucharów lejkowatych w Inowrocławiu Mątwach, woj. Bydgoszcz, stan. 1*. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Kośko A., Szymt M. 2010. „Cord” ornaments on pottery in the Vistula and Dnieper interfluvial region: 5–4 mill. BC. *Baltic Pontic Studies* 15.
- Krzak J. 1977. *Cmentarzysko kultury amfor kulistych w Złotej sandomierskiej*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Kukawka S. 2010. *Subneolit północnowschodnioeuropejski na Niżu Polskim*. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.
- Kulczycka-Leciejewiczowa A. 2002. *Zawarża. Osiedle neolityczne w południowo-wschodniej strefie lessowej*. Wrocław: Instytut Archeologii i Etnologii PAN.
- Ligoda J. 2005. *Osada grupy tarnobrzeskiej na stanowisku 6 w Czarnej, pow. Łańcut*. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego* 26, 207–261.
- Ligoda J. 2011. *Opracowanie wyników badań ratowniczych na stanowisku Białobrzegi 8 (86)*. Rzeszów: maszynopis w archiwum FROA.
- Ligoda J. 2012. *Opracowanie wyników ratowniczych badań wykopaliskowych przeprowadzonych na stanowisku nr 1 w Białobrzegach, pow. Łańcut*. Rzeszów: opracowanie inwestorskie w Archiwum FROA.

- Ligoda J., Słowik K. 2009. Wstępne wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych na stanowisku 2 w Stobiernej, pow. Rzeszów (badania na trasie drogi ekspresowej S-19). W: Czopek, K. Trybała-Zawiślak (red.), *Tarnobrzaska kultura łużycka – źródła i interpretacje*, 353–363. Rzeszów: Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego, Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Makowiecki D. 1998. Możliwości poznawcze i niektóre problemy metodyczne polskiej archeozoologii. *Bibliotheca Fontes Archaeologici Posnanienses* 9, 77–95.
- Makowiecki D. 2001. *Hodowla oraz użytkowanie zwierząt na Ostrowie Lednickim w średniowieczu. Studium archeozoologiczne*. Poznań: Muzeum Pierwszych Piastów w Lednicy.
- Makowiecki D. 2010. *Wczesnośredniowieczna gospodarka zwierzętami i socjotopografia in Culmine na Pomorzu Nadwiślańskim. Studium archeozoologiczne*. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.
- Matoga B., Matoga A. 1985. Cmentarzysko halsztackie z Janowic Poduszowskich-Antoniowa w woj. kieleckim. *Wiadomości Archeologiczne* 50/2, 95–145.
- Mierzwiński A. 2003. *Znaki utrwalone w glinie*. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii PAN.
- Miśkiewicz J. 1968. Kultura łużycka w międzyrzeczu Pilicy i środkowej Wisły. *Materiały i Sprawozdania* 11, 129–208.
- Mogielnicka-Urban M. 1984. *Warsztat ceramiczny w kulturze łużyckiej*. Warszawa: Instytut Historii Kultury Materialnej PAN.
- Mogielnicka-Urban M. 2009. Elementy tarnobrzeskie na cmentarzysku kultury łużyckiej w Maciejowicach, pow. garwoliński. W: S. Czopek, K. Trybała-Zawiślak (red.) *Tarnobrzaska kultura łużycka – źródła i interpretacje*, 157–176. Rzeszów: Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego, Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Moskwa K. 1964. Łużyckie cmentarzysko ciałopalne na stanowisku 1 w Mokrzeszowie, pow. Tarnobrzeg. *Wiadomości Archeologiczne* 30/3/4, 336–353.
- Moskwa K. 1971. Późnołużyckie cmentarzysko w Trzęsówce, pow. Kolbuszowa. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1967*, 9–98.
- Moskwa K. 1976. *Kultura łużycka w południowo-wschodniej Polsce*. Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie.
- Niemiec Ł. 2009. Materiały z amatorskich badań na cmentarzysku w Budach Łañcuckich, stan. 1, przechowywane w Muzeum Okręgowym w Rzeszowie. W: S. Czopek, K. Trybała-Zawiślak (red.), *Tarnobrzaska kultura łużycka – źródła i interpretacje*, 395–405. Rzeszów: Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego, Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Nosek S. 1967. *Kultura amfor kulistych w Polsce*, Wrocław–Warszawa–Kraków: Ossolineum, PAN.
- Nowak M. 2009. *Drugi etap neolityzacji ziem polskich*. Kraków: Instytut Archeologii UJ.
- Olejarczyk P. 2013. *Opracowanie ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku 15 w Chłopicach, pow. Jarosław*. Rzeszów: opracowanie inwestorskie w Archiwum FROA.
- Poradyło W. 1995. Materiały z dawnych badań na cmentarzyskach grupy tarnobrzeskiej, przechowywane w muzeach w Przemyślu i Krakowie. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego* 16, 23–118.
- Poradyło W. 2001. Cmentarzysko ludności grupy tarnobrzeskiej w Trójczycach, gm. Orły, pow. Przemyśl. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego* 22, 59–105.
- Poradyło W. 2013. Grupa tarnobrzaska. *Opracowanie ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku 28 (A4/9 w Rozborzu, gm. Przeworsk*. Rzeszów: opracowanie inwestorskie w Archiwum FROA.
- Przybyła M.S. 2003. Uwagi o chronologii ceramiki grupy tarnobrzeskiej. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego* 24, 27–54.
- Przybyła M.S. 2009. Uwagi o genezie grupy tarnobrzeskiej nad środkowym Sanem. W: S. Czopek, K. Trybała-Zawiślak (red.), *Tarnobrzaska kultura łużycka – źródła i interpretacje*, 53–88. Rzeszów: Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego, Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Różańska H. 1962. Cmentarzysko kultury łużyckiej w Sieniawie-Piganach, pow. Jarosław. *Wiadomości Archeologiczne* 27, 360–392.
- Rybicka M. 1991. Materiały kultury pucharów lejkowatych ze stanowiska 1 w Radziejowie Kujawskim, woj. Włocławek. *Sprawozdania Archeologiczne* 43, 39–74.
- Rybicka M. 2004. *Kultura pucharów lejkowatych na Pojezierzu Gostyńskim. Chronologia, osadnictwo, gospodarka*. Łęczycza: Muzeum w Łęczycy.
- Rybicka M. 2013. Kultura mierzanowicka. W: A. Pelisiak, M. Rybicka (red.), *Stanowisko 158 w Jarosławiu, woj. podkarpackie. Część I. Kultura malicka i kultura mierzanowicka (= Via Archaeologica Ressoiviensia 3)*. Rzeszów: Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego.
- Rybicka M., Hawinskyj A., Pasterkiewicz W. 2019. *Leźnica, stanowisko Czub – osiedle kultury pucharów lejkowatych na zachodnim Wołyniu*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Rybicka M., Król D., Rogoziński J. 2014. Pawłosiów, stan. 52, woj. podkarpackie. Kultura pucharów lejkowatych. W: M. Rybicka (red.), *Wschodnie pogranicze grupy południowo-wschodniej kultury pucharów lejkowatych*, 67–252. Rzeszów: Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego, Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Rzepecki S. 2004. *Spółeczności środkowoneolitycznej kultury pucharów lejkowatych na Kujawach*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Stempin A. 1995. Osada ludności kultury pucharów lejkowatych na stanowisku Kielczewo 45, gm. Kościan, woj. leszczyńskie – analiza źródeł nieruchomych i materiału ceramicznego. *Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne* 3, 13–30.
- Suder W. 2000. Osada kultury łużyckiej na stanowisku Iwanowice-Babia Góra II. *Sprawozdania Archeologiczne* 52, 171–219.
- Szarek-Waszkowska E. 1975. Cmentarzysko kultury łużyckiej w Krzemienicy, pow. Mielec. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1970–1972*, 3–51.
- Szmyt M. 1996b. *Spółeczności kultury amfor kulistych na Kujawach*. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu
- Sznajdrowska A., Mazurek M. 2016. *Stanowiska 24, 25 i 27 w Mirocinie, gm. Przeworsk. Część I. Osadnictwo późnopolgarskie i kultury pucharów lejkowatych (= Via Archaeologica Ressoiviensia 11)*. Rzeszów: Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego.
- Szpunar A., Szpunar B., Kuś M. 2009. Osada z wczesnej epoki żelaza w Gorzycach, pow. Tarnów, stan. 3, w świetle dotychczasowych

badań. W: S. Czopek, K. Trybała-Zawiślak (red.), *Tarnobrzaska kultura łużycka – źródła i interpretacje*, 415–440. Rzeszów: Fundacja Rzeszowskiego ośrodka Archeologicznego, Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Ścibior J., Kokowski A., Koman W. 1991. Zespoły grobowe kultury amfor kulistych z zachodniej części Wyżyny Wołyńskiej, *Sprawozdania Archeologiczne* 43, 79–108.

Tokarczyk T. 2013. Kultura łużycka, W: *Wielokulturowa osada w Pawłosowie, stan. 52, woj. podkarpackie*, t. 1, cz. 2, 529–597. Rzeszów: opracowanie inwestorskie w Archiwum FROA.

Włodarczyk P. 2006. Chronologia grupy południowo-wschodniej kultury pucharów lejkowatych w świetle dat radiowęglowych. W: J. Li-

bera, K. Tunia (red.), *Idea megalityczna w obrzędzie pogrzebowym kultury pucharów lejkowatych*, 27–66. Lublin–Kraków: PAN, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej.

Wnuczek I., Burghardt M. 2012. *Opracowanie ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku 17 (84-A4) w Białobrzegach, gm. loco*. Rzeszów: opracowanie inwestorskie w Archiwum FROA.

Zeylandowa M. 1963. Osada kultury łużyckiej w Turbi, pow. Tarnobrzeg. *Materiały Archeologiczne* 4, 253–297.

Zeylandowa M. 1966. Materiały z badań archeologicznych w Turbi, pow. Tarnobrzeg. *Materiały Archeologiczne* 7, 205–227.

Michał Głowacz, Marcin Szpila

Results of rescue excavations carried out at the multicultural site in Łowce, site 17, Chłopice commune, Jarosław district

Summary

The article presents the results of rescue excavations carried out in August 2018, at the archaeological site Łowce 17. The site is located on the extreme promontory of the loess lobe, extending at an altitude of 210m above sea level, near the riverbed of the Łęg Rokietnicki River. The value of this place has been confirmed several times by surface surveys, which provided the evidence of artefacts from the Neolithic period, Bronze Age, Roman influence and Early Middle Ages.

In the course of excavations, an area of one are was examined. After removing the surface layer, an accumulation layer was recorded at the level of 40 cm, with numerous Neolithic and Bronze Age materials, together with an iron artefact. Below, at a level of about 50 cm, a layer of yellow loess was uncovered, in which features of the Mierzanowice culture, the Tarnobrzeg łużycka culture and features of unknown chronology were recorded. In total, 20 features of an economic nature were registered, containing ceramic, flint and stone artefacts in their fills, as well as burnt daub and animal bones were noted. Moreover, secondary deposited material was observed in some features.

In the next stage of research, the obtained materials were analyzed, which were mainly represented by pottery vessels.

The research included the analysis in terms of technology, morphology and ornamentation, based on macroscopic characteristics. As a result of these observations, an attempt was made to determine the relative chronology, distinguishing the ceramics of the Funnel Beaker culture, the Globular Amphora culture, the Mierzanowice culture, the Trzciniec culture and the Tarnobrzeg Lusatian culture. The assessment of the cultural affiliation of flint materials was difficult due to the uncharacteristic forms or lack of context. With reference to artefacts coming from the accumulation layer, a miniature axe/chisel made of Volyn flint was found, which can be attributed to the activities of the TRB and an iron axe/adze with undetermined chronology.

As a result of the research, it was possible to confirm the high importance of site No. 17 in Łowce, which was a settlement enclave from the Middle Neolithic period to the Early Middle Ages. The studied area was part of the settlement of the Mierzanowice culture and Tarnobrzeg Lusatian culture. Certainly the following years of research will provide a lot of valuable information about the settlement of these communities and the importance of the region.